

Redovisning av åtgärdsprogram för vitryggig hackspett 2017–2021

(Dendrocopos leucotos)

Hotkategori: CR

Rapporten har upprättats av
Maria Forslund, Länsstyrelsen i Uppsala län,
Maria Edstam och Ulrika Westling, Naturföretaget,
med stöd av Ellen Salomonsson, Skogsstyrelsen,
Mikael Svensson, Artdatabanken och Linda Petersson,
Naturskyddsföreningen Projekt vitryggig hackspett

NATURVÅRDSVERKET, SKOGSSTYRELSEN

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv*, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett har fastställts i ett gemensamt beslut av Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen. Åtgärdsprogrammet har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Uppsala län under programperioden 2017–2021.

Denna rapport är en redovisning upprättad av Länsstyrelsen i Uppsala län, till Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen, av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets eller Skogsstyrelsens ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för vitryggig hackspett, ISBN 978-91-620-6770-0.

Stockholm juni 2025

Umeå juni 2025

Fredrik Hannerz
Chef Naturavdelningen
Naturvårdsverket

Staffan Norin
Chef Skogsavdelningen
Skogsstyrelsen

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	6
BAKGRUND	8
VISION OCH MÅL	10
Vision	10
Långsiktigt mål (2070)	10
Kortsiktigt mål (2021)	10
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	11
Dialog och samverkan	11
Möten och samverkan inom åtgärdsprogrammet	11
Rådgivning och dialog med markägare	14
Information och kunskapsförmedling	15
Områdesskydd	16
Framtagande av prioriteringslista, åtgärdsbehov och genomförandeplan	18
Regional handlingsplan för grön infrastruktur	18
Aktiva åtgärder i fält	18
Biotopskötsel och restaurering	18
Direkta populationsförstärkande åtgärder	22
Datainsamling och analyser	23
Inventeringar	23
Uppföljning av åtgärder	26
Ny kunskap	27
Registrering av observationer och åtgärder	28
Åtgärder som kvarstår	29
Kostnad av genomförda åtgärder	31
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	32
Skötsel, hänsyn och områdesskydd	32
Samverkan för skötsel- och områdesskydd	33
Rådgivning och dialog med markägare	34
Populationsförstärkande åtgärder	35
Inventering av fåglar och habitat	36
Information och ny kunskap	37

Ny kunskap om värdetrakternas läge och utvecklingspotential	38
Samverkan och koordinering	42
Nationell koordinering	42
Regionala samverkansgrupper	43
Samverkan med ideella verksamheter	43
Arbete med fokustrakter	44
SLUTSATSER	45
Utförda åtgärder och måluppfyllelse	45
Arbetssätt och arbetsområden	46
Koncentrerad samverkan av åtgärder	46
Fler eller inga fokustrakter	47
Områdesskydd och landskapsgrepp	49
Samverkan och koordinering	49
PUBLIKATIONSLISTA	51

Sammanfattning

Under programtiden har 10 län arbetat med åtgärder inom programmet, framför allt inventering, skötsel och populationsförstärkande åtgärder men även rådgivning. Huvuddelen av arbetet har skett inom utpekade fokusområden, främst inom Uppsala, Värmlands och Gävleborgs län, men även tre av de fyra län (Västerbotten, Norrbotten och Örebro) som stått utanför fokusarbetet, och därmed haft mindre resurstilldelning, har utfört eller påbörjat inventering och bevarandeåtgärder i värdestrakter. Framför allt gäller det norrlandslänen, där spontana inflyttningar av vitryggig hackspett har förekommit de senaste åren.

Antalet bekräftade häckningar av vitryggig hackspett har varierat i antal under de senaste 5 åren och det kortsiktiga målet för åtgärdsprogrammet om att uppnå minst 10 reproducerande par i landet kan inte sägas vara uppfyllt, även om arten har haft viss framgång under programtiden. Under 2021 har 13 etablerade par av vitryggig hackspett och 8 häckningar bekräftats runt om i landet. Av de 40 utpekade optimalområdena har fem optimalområden färdigställts under programtiden, vilket innebär att det kortsiktiga målet som rör tillgängligheten till fullgoda revir inte kunnat uppnås, även om många lövmiljöer har restaurerats eller fått naturvårdande skötsel under programtiden. I programmets målsättning ingick även att arbeta långsiktigt för att ta fram ytterligare 30 optimalområden inom 40–80 år, och under programtiden har planeringsarbete gjorts som grundar för detta. Inom länen med fokustrakter har ytterligare 36 optimalområden pekats ut. Det finns även förslag framtagna för optimalområden i Örebro och Västerbottens län.

Utförandet och finansieringen av arbetet inom programmet har gynnats av att flera åtgärder gjorts i samverkan mellan länsstyrelser, Skogsstyrelsen, kommuner, Naturskyddsföreningen/Projekt vitryggig hackspett och/eller lokala fågelklubbar samt större markägare. Träffar mellan dessa aktörer, på regional eller nationell nivå, har bidragit till viktigt kunskapsutbyte, och för de län som utvecklat aktiva regionala samverkansgrupper syns en större drivkraft för att få till åtgärder. Ideella insatser har bidragit med såväl kunskap som praktiskt arbete, framförallt vid inventering, stödutfodring och utsättning av avelsfåglar. De analyser som tagits fram i samverkan med forskare och naturvårdskonsulter har bidragit med ny kunskap som, tillsammans med ny inventeringsdata över fåglar och habitat, kan förbättra kommande insatser för vitryggig hackspett.

Arbetet inom fokustrakterna har fyllt sitt syfte på så vis att det tydligt förbättrat habitatkvaliteten för vitryggig hackspett i utvalda miljöer, och det är viktigt att fortsätta insatserna där, inte minst för att flertalet av de senaste årens konstaterade häckningar skett i fokustrakter (Dalälven och Klarälven) där restaureringar genomförts. De län som har jobbat aktivt med programmet bedöms ha bra förutsättningar för att behålla driv och samverkan i det fortsatta bevarandearbetet. Men nuvarande styrning i åtgärdsprogrammet, att rikta regional koordinering

endast till fokustrakter, har också upplevts som ett hinder för vitryggsarbetet, framför allt för norrlandslänen som haft många sentida observationer av vitryggig hackspett.

Inom flera län har Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen prioriterat ned visst arbete med skötselåtgärder, uppföljning eller kartläggning, och inget län har kunnat färdigställa samtliga optimalområden. Anledningarna som anges är tids- och resursbrist, sjukskrivningar, omorganisation, avsaknad av öronmärkta medel, och att andra naturmiljöer än löv behövt prioriteras för områdesskydd. Det praktiska arbetet i länen har inledningsvis behövt avvakta eftersom det krävts stora administrativa insatser med att fastställa optimalområden och skapa kartunderlag för dessa. Därtill har tiden med covid-restriktioner haft en negativ påverkan på koordinering och möten. Skötselåtgärder har försvårats av att revidering av skötselplaner ej kunnat göras och både ringbarkning och fällning av gran har i några län pausats på grund av risker med granbarkborreutbrott. För de berörda myndigheterna finns svårigheter i arbetet med att få till områdesskydd samt rådgivning vid avverkningsanmälan som kommande bevarandearbete behöver förhålla sig till. Ett stort hinder i arbetet med att förstärka befintliga optimalområden och skapa framtida optimalområden är att i det idag kan vara svårt att prioritera utvecklingsmarker för formellt skydd, utifrån de prioriteringar och tillgängliga medel som finns för områdesskydd. Sekretess rörande fynduppgifter innebär att informationsutbytet mellan aktörer försvårats, vilket gjort det svårt att få till en smidig samverkan.

För att i framtiden kunna uppnå gynnsam bevarandestatus för vitryggig hackspett behöver mer lövskog utvecklas och bevaras i landskapet som helhet. Formella skydd för värdefulla lövskogar är en viktig del i detta, men inte hela lösningen. Mer rådgivning och dialog behövs på landskapsnivå för att tillsammans med stora och små markägare bygga upp de sammanhängande lövlandskap som arten behöver. Samverkan med skogsbruket angående frivilliga avsättningar, lövskogsskötsel och hänsyn vid avverkning är ett värdefullt bidrag till detta. Att stödja och underlätta för markägare att införliva lövhänsyn och lövskötsel i skogsbruk gynnar dessutom många andra hotade lövberoende arter och bidrar till större heterogenitet och resiliens i skogslandskapet.

Bakgrund

Vitryggig hackspett är en av Sveriges mest hotade fågelarter med mycket få individer. Den är rödlistad som Akut hotad (CR) och är något av en symbolart för naturvård i skogen. Den förekom till början av 1900-talet som häckfågel över större delen av landet, men under 2000-talet har de flesta häckningarna skett i ett bälte från Dalsland–Värmland till området kring Dalälven i Uppland och Gästrikland. Under 2015 och 2019 skedde större inflöden av fåglar österifrån till norrlandskusten, och häckningar har bekräftats i Västerbotten. Arten är beroende av lövrika skogar med stor mängd död lövved, där den födosöker på framför allt större insektslarver. Dess minskning beror på en motsvarande minskning av lövrika skogar med lämpliga, naturliga strukturer. Förr fanns den bland annat i successioner efter skogsbränder och i tidvis översvämmade skogar, miljöer som är nästan helt borta i Sverige. Idag finns många av de mest lövrika miljöerna i igenväxande gamla betes- och slåttermarker, i kantzonen mellan skogs- och jordbrukslandskap samt längs sjöar och vattendrag. Det finns ett stort restaureringsbehov av lövrika skogar och ett stort behov av att återskapa och öka inslaget av lövskogar i olika åldrar. Lövrika skogar som tillåts utvecklas kan dessutom ofta hysa många andra rödlistade arter.

Ideella organisationer, skogsbolag och myndigheter har sedan 1980-talet arbetat med att bevara vitryggig hackspett. År 2005 togs det första åtgärdsprogrammet fram för perioden 2005–2008. Programmet förlängdes senare till 2010. Skydd och skötsel av lövrik skog samt utsättningar av fåglar i populationsförstärkande syfte har varit i fokus för bevarandearbetet under lång tid. Nytt i programmet från och med 2017 är att åtgärdsprogrammets resurser för åtgärder koncentrerats till fem fokustrakter. Detta arbetssätt valdes i syfte att snabbare försöka få till stånd tillräckligt omfattande åtgärder och uppnå starka vitryggsmiljöer inom ett urval av de tretton utpekade värdestrakterna.

Länsstyrelsen i Uppsala län har varit nationell koordinator för berörda länsstyrelser. Nationell och regional koordinering av åtgärder har också skett inom Skogsstyrelsen och Naturskyddsföreningens Projekt vitryggig hackspett. Andra viktiga aktörer är kommuner, skogsbolag och andra markägare samt ornitologiska föreningar och avelsanläggningar.

Denna slutredovisning behandlar programmets andra period (2017–2021) och baseras på enkätsvar (inkomna november 2021 till januari 2022) från följande aktörer: Länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Gävleborg, Uppsala, Västmanland, Örebro, Värmland och Västra Götaland, Naturskyddsföreningens Projekt vitryggig hackspett, Skogsstyrelsen och SKS-distrikten i Skaraborg-Fyrbodalen, Dalarna, Kalmar, Värmland och Uppsala-Västmanland, markägarna Karlstad stift, SCA Skog, Hällefors Tierp Skog, Kopparfors Skog, Stora Enso, kommunekologer/förvaltare i Umeå, Skellefteå, Nora och Luleå kommun, lokala

representanter för Projekt vitryggig hackspett i Umeå, Älvkarleby, Dalsland samt de ornitologiska föreningarna i Dalarna och Norrbotten. Kompletterande bidrag till denna slutredovisning har även tillkommit i samband med remiss av åtgärdsförslag (under oktober 2022) från Länsstyrelserna i Kalmar, Gävleborg, Norrbotten, Värmland, Västmanland, Västerbotten, Örebro samt Skogsstyrelsen, Naturskyddsföreningen, Stora Enso Skog AB och Birdlife.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett 2017–2021 lyder:

Vision

Det övergripande målet är att vitryggig hackspett kan klassificeras som Livskraftig (LC) och inte längre är rödlistad i Sverige. Vitryggig hackspett finns i samtliga landskap där den förekommit som häckfågel under 1900-talet. Populationen av vitryggig hackspett i Sverige är livskraftig, det finns ett fungerande utbyte mellan förekomsterna inom landet och med norska, finska och ryska populationer.

Långsiktigt mål (2070)

Den svenska populationen av vitryggig hackspett omfattar 200 reproducerande par, d.v.s. omkring 500 reproduktiva individer.

Kortsiktigt mål (2021)

Minst 10 reproducerande par av vitryggig hackspett finns i landet. Minst 40 funktionella revir (färdigställda optimalområden) med vardera minst 150 ha lämplig biotop finns inom de 5 fokustrakterna. Samtidigt pågår ett arbete för att på längre sikt (40–80 år) erhålla ytterligare 30 optimalområden under efterföljande programperiod.

Genomförda åtgärder

I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av de åtgärder som har genomförts tillsammans med en redovisning av kostnaderna under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Alla de sex län som utpekats att arbeta med åtgärdsprogrammet inom fokustrakter (Uppsala, Västmanland, Värmland, Gävleborg, Dalarna och Västra Götaland) har påbörjat åtgärder under programtiden, men huvuddelen av insatserna har skett i Uppsala, Gävleborg och Värmlands län. Länsstyrelsen i Västra Götalands län har nedprioriterat programmet på grund av att arealen triviallövskog i de föreslagna optimalområdena bedömts vara otillräcklig. I Västmanlands län har programarbetet främst drivits av Skogsstyrelsen, med inriktning på olika områdesskydd. Länsstyrelsen i Västmanlands län har valt att avvakta med att utföra skötselåtgärder innan det konstaterats att vitryggig hackspett verkar etablera sig i länet.

Av de fyra län som inte inkluderats i fokustraktarbetet har länsstyrelserna i Västerbotten och Norrbotten genomfört flera åtgärder för vitryggig hackspett, både genom eget arbete och genom insatser från Skogsstyrelsen, ideella, kommuner eller skogsbolag. Länsstyrelserna i Örebro och Kalmar har ej utfört egna riktade åtgärder, men flera åtgärder som gynnar vitryggig hackspett har gjorts i länen inom Projekt vitryggig hackspett, Skogsstyrelsens vitryggsarbete, LIFE, kommun eller i samarbete med skogsbolag. Inventering av fåglar har skett i alla fyra länen.

Åtgärderna har bekostats av Naturvårdsverkets bidrag till arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter (NV-ÅGP-medel), ordinarie och utökade anslag för skötsel och områdesskydd till Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen, Projekt vitryggig hackspett och olika stödbidrag inom Landsbygdsprogrammet – Skogens miljövärden och NOKÅS. Fem markägare (fyra skogsbolag och ett stift) har redovisat restaureringsinsatser på egen mark. Enskilda insatser har finansierats genom LIFE, LONA, ekonomiska stöd inom Naturnära jobb och Arbetsförmedlingens nystartsjobb, verksamhet inom Upplandsstiftelsen och fondmedel. Ideella insatser har bidragit stort till inventeringar och stödutfodring.

Dialog och samverkan

Möten och samverkan inom åtgärdsprogrammet

Kunskapsutbyte och koordinering av arbetet har skett både på regional och nationell nivå genom informations- och diskussionsmöten. Länsstyrelsen i Värmland har haft dialog med Forststyrelsen i Finland för att inhämta kunskap om hur de har planerat och genomfört sina åtgärder för att gynna vitryggig hackspett på landskapsnivå. Även Länsstyrelsen i Norrbotten har haft kontakt med Finland för kunskapsutbyte och rådgivning från experter på vitryggig hackspett. Fysiska möten har begränsats under tiden med Covid-restriktioner.

Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen i Uppsala län och Projekt vitryggig hackspett har haft kontinuerliga träffar inom den nationella samordningsgruppen och anordnat möten och digitala träffar med de län som ingår i programmet. Flera webbseminarier har hållits, bland annat om bevarandearbetet i Färnebofjärdens nationalpark, lövskogsanalyser och Västerbottens läns regionala samrådsgrupp. I början av 2018 hölls en nationell workshop på Skansen arrangerad av nationella samordningsgruppen tillsammans med Stiftelsen Skansen och Sveaskog. Inför arbetet med lövskogsanalys och landskapsutvärdering inom programmet har workshops i mindre grupper anordnats.

Den nationella koordinatören på länsstyrelsen i Uppsala har kallat till de nationella mötena och stått för utskick av nyhetsbrev och information till myndigheter, ideella och markägare. Den nationella koordinatören på Skogsstyrelsen (SKS) har med olika intervall haft möten med kontaktpersonerna i berörda distrikt. SKS har haft interna utbildningar på distriktsnivå för att höja den lokala kunskapen om vitryggig hackspett.

Samarbete mellan åtgärdsprogrammet (ÅGP) och förvaltning samt områdesskydd sker kontinuerligt inom flera av länsstyrelserna, med variation beroende av hur mycket skyddad lövskog som finns i länen. I Gävleborgs län, till exempel, är de större skyddsvärda lövskogarna i fokustrakterna redan skyddade. På länsstyrelsen i Norrbottens län har ÅGP ett nära samarbete med områdesskydd, men än så länge inget samarbete med förvaltningen om vitryggig hackspett eftersom eftersom länsstyrelsen ännu inte har bildat något naturreservat inom en värdetrakt. Länsstyrelsen i Värmland har etablerat ett internt samarbete med enheten för miljöskydd. Om de får in ärenden som berör omställning av skogsmark till betesmark i intressanta områden för vitryggig hackspett så skickas dessa till ÅGP för dialog. ÅGP i Värmland har även sporadisk dialog med lantbruksenheten, till exempel då de har intresserade markägare som vill göra naturvårdsnytta i områden som är viktiga för ÅGP-arter, inklusive vitryggig hackspett.

REGIONALA SAMVERKANSGRUPPER

Länsvisa samverkansgrupper för vitryggsarbetet fanns sedan tidigare eller har startats upp i alla län med utpekade fokustrakter, utom i Gävleborgs län. Under programmets inledande fas har länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten och Örebro län startat upp samverkansgrupper i syfte att utbyta erfarenheter och inspirera till åtgärder för vitryggig hackspett. I grupperna deltar förutom länsstyrelserna även lokala vitryggsansvariga från Skogsstyrelsen och Projekt vitryggig hackspett. I ett par län ingår kommuner samt någon eller några representanter för markägare, till exempel Västerås stift, Sveaskog, SCA, Holmen, Stora Enso. I några län finns tydlig samverkan främst mellan antingen SKS och markägare eller endast mellan myndigheter och ideella. Hur ofta grupperna träffas varierar mellan länen. Träffarna beskrivs ha avtagit eller ha behov av att utvecklas i bland annat Västmanland, Västra Götaland, Värmland, Dalarna. I Norrbotten kan träffarna utvecklas till att inkludera fler aktörer.

I Örebro län träffas arbetsgruppen en gång per år i fält och gör fältbesök i områden där det genomförts lövbefrämjande åtgärder, till exempel på bolagsägd eller kommunal mark. Skötselåtgärderna är ofta kopplade till stöd som utgått från Skogsstyrelsen (Skogens miljövärden eller NOKÅS). I Örebros samverkansgrupp representeras den ideella naturvården även av Nora biologiska förening samt Närkes ornitologiska förening. Länsstyrelsen i Norrbotten har haft inledande samarbetsmöten med Norrbottens ornitologiska förening, Luleå kommun och Skogsstyrelsen. Från länsstyrelsen har ÅGP och förvaltning deltagit. Ett par fältträffar och kurser har hållits där Sveaskog och SCA deltagit. I Västerbotten har möten skett två gånger per år och förutom ÅGP-ansvariga deltar förvaltning och reservatsbildare från länsstyrelsen, Projekt vitryggig hackspett samt Umeå och Skellefteå kommun. Även Holmen Skog, SCA och Sveaskog har deltagit i möten. Skogsstyrelsen har haft låg profil i samverkansgruppen under programperioden men detta beror främst på att de inte haft medel att avsätta till samverkan då länet officiellt inte ingår i åtgärdsprogrammet.

SAMVERKAN MED IDEELL NATURVÅRD

Samverkan mellan myndigheterna och den ideella naturvården är tydligast etablerad på nationell nivå genom Projekt vitryggig hackspett, som Naturskyddsföreningen ansvarat för sedan 1990. Projekt vitryggig hackspett ansvarar bland annat för avel i samverkan med avelsstationer, utsättning av vitryggig hackspett i populationsförstärkande syfte och koordinerar årliga fågelinventeringar samt stödutfodring inom projektet. En stor del av arbetet inom Projekt vitryggig hackspett är organiserat i ett nätverk av ideella runt om i landet och koordineras av Naturskyddsföreningens projektansvariga. Projekt vitryggig hackspett ingår i den nationella samordningsgruppen och har bland annat medverkat i diskussionsmöten angående behovet av en ny sårbarhetsanalys, lövskogsanalys och landskapsutvärdering. Vitryggsprojektet samverkar dessutom med flera skogsbolag och andra markägare för att öka arealen lämpliga livsmiljöer för arten samt med forskare för att öka kunskapen om arten och dess behov. Kunskapsspridning är en viktig del i projektet, bland annat i form av handledningar, träffar och informationsbrev till ideella samt information till allmänheten genom Naturskyddsföreningens olika kommunikationskanaler.

Samverkan sker i varierande grad även på regional nivå, till exempel genom att lokala representanter och ledningen för Projekt vitryggig hackspett ingår i flera av de regionala samverkansgrupperna, där de har en viktig roll att bidra med lokal kunskap och rådgivning om skötsel- eller skyddsbehov. I flera län står Projekt vitryggig hackspett för både koordinering och utförande av fågelinventeringar och stödutfodring. Ideella inom Projekt vitryggig hackspett har även utfört naturvårdande skötselåtgärder på Stora Ensos, Holmens och Sveaskogs mark samt i några naturreservat. Ett par län samverkar även med medlemmar från lokala ornitologiska föreningar. Till exempel har Leksands fågelklubb/Dalarnas ornitologiska förening varit med att ta fram inventering och förslag till

områdesskydd och skötselplanrevidering inom LONA-projekt i Smedjebackens och Hofors kommuner. Luleå kommun har fått hjälp av personer inom Norrbottens ornitologiska förening med att ta fram inventeringsunderlag inför planering av skötselåtgärder i kommunala lövprojekt (LONA-projekt).

Rådgivning och dialog med markägare

Fyra länsstyrelser, flera Skogsstyrelsedistrikt och en kommun har redovisat arbete med rådgivning och information till markägare angående skötsel, områdesskydd, anpassad avverkning eller frivilliga avsättningar.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län har haft markägardialoger angående skötsel i en frivillig avsättning av ett område med höga naturvärden vid nedre Dalälven. Länsstyrelsen i Norrbotten har haft ett större markägarmöte med 30 deltagare under 2017. I Värmland har ÅGP deltagit i flera av Miljöskyddsenhetens ärenden som berör omställning av skogsmark till betesmark under 2020 och 2021. De har även bidragit med rådgivning till markägare angående ett biotopskydd och ett naturvårdsavtal under 2019 respektive 2020, samt haft samråd om trädsäkring intill en järnvägssträcka genom ett optimalområde.

Länsstyrelsen i Norrbotten har gjort flera fältbesök i Sveaskogs ekopark Rosfors för att diskutera skötsel med bolaget. Man har även haft fältmöten med Luleå kommun och diskuterat de skötselåtgärder kommunen genomfört i ett kommunalt naturreservat och i andra områden som ingår i en av länets värdestrakter. Länsstyrelsen för även en dialog med SCA om lövgynnande skötsel, bland annat gällande ett område där vitryggig hackspett noterats. Där lövröjning tidigare planerats kommer nu lövet i stället att lämnas och planen är att området ska hägnas under 2022.

Länsstyrelsen i Västerbotten har, utöver den regionala samverkansgruppen, bildat en samarbetsgrupp med Skogsstyrelsen och Holmen skog angående en stor frivillig avsättning inom ett lövskogsområde med många små privatägda fastigheter.

Under programtiden har den nationella koordineringen på Skogsstyrelsen lagt mycket tid på att teckna nya vitryggsavtal (före detta Bergviksavtalen), som en följd av att Bergvik skog splittrades på ny ägarkonstellation 2019. Träffar har samordnats regionalt och lokalt med de nya avtalsparterna för att stämma av syfte och tolkning av avtalen. Vitryggsavtalen som tecknas med skogsbolagen innebär övergripande att markägaren avsätter skog som ska skötas aktivt i syfte att bevara och gynna lövvärden som främjar vitryggig hackspett.

Skogsstyrelsedistriktet har arbetat med rådgivning och handläggning av stödbidrag till markägare för att få till stånd skötsel av lövskogsmiljöer i vitryggsområden som saknar formellt skydd. I flera distrikt har rådgivning skett inom landsbygdsprogrammet och Skogens miljövärden. SKS Örebro-Sörmland har arbetat med rådgivning av stödet Skogens miljövärden både gentemot kommuner,

privata markägare och bolag, som en del i vitryggsarbetet. Några distrikt, exempelvis SKS Uppsala-Västmanland, har haft samråd om lövskogsskötsel i Sveaskogs Ekoparker. SKS Uppsala-Västmanland har även gjort periodvisa insatser för att fånga upp planerade avverkningar i lövrika bestånd inom vitryggstrakter, och gett vägledning kring miljöhänsyn eller erbjudande om formellt skydd. Tillsyn i samband med avverkningsärenden är en del i Skogsstyrelsens arbete med vitryggig hackspett för att uppmärksamma miljöhänsyn och skyddsvärda lövskogsmiljöer, men under programperioden har arbetet påverkats av de omställningar som skett i myndighetens tillsynsverksamhet. Flera SKS-distrikt anser att det behövs mer internt arbete med hur hänsyn kommuniceras till markägare.

Umeå kommun har mellan 2018 och 2021 arbetat med att ta fram ett lokalt anpassat åtgärdsprogram, informerat berörda markägare inom en utpekad värdestrakt och arbetat med skötselråd och en samlad NOKÅS-ansökan för samtliga markägare inom området.

Information och kunskapsförmedling

Länsstyrelsen i Norrbotten har gjort flera satsningar för att informera allmänheten om vikten av bevarandearbetet för vitryggig hackspett och inspirera till att bidra. Hösten 2019 samt 2020 gick länsstyrelsen ut med pressmeddelanden via egna kanaler och sociala medier, som uppmanade till att rapportera in observationer av vitryggig hackspett och skapa matplatser med talg. ÅGP-arbetet har även omnämnts i ett par TV-inslag på SVT om vitryggig hackspett.

Under hösten 2021 och våren 2022 drev Länsstyrelsen i Norrbotten skolsatsningen ”Naturens Hjältar – Skolans Fågelbord” i samverkan med Friluftslivets År som finansierades av Naturvårdsverket. I samband med detta har man besökt 55 skolklasser för att lära barn och pedagoger mer om hotade arter. Länsstyrelsen stöttar projektet med fågelmatare, fågelmat och en vitryggs-t-shirt till deltagande barn och pedagoger.

I Västerbotten har länsstyrelsen utsett ett visningsrevir på ön Stora Tuvan, som ligger inom naturreservatet Umeälvens delta. Där har ornitologer och intresserad allmänhet, på behörigt avstånd, kunnat se fågeln vintertid när den födosöker på uppsatt späck. Under 2021 har länsstyrelsen tagit fram en demonstrationsslinga med utförda åtgärder inom ett projekt knutet till Grön infrastruktur.

Projekt vitryggig hackspett kommunicerar regelbundet i Naturskyddsföreningens egna kanaler och syns i andra typer av media vilket ökar den breda allmänhetens kännedom om och förståelse för arten och dess livsmiljöer. Lokala naturskyddsföreningar har anordnat informationsmöten om vitryggig hackspett som riktar sig allmänheten. Till exempel har ornitologer i Boden tillsammans med Projekt vitryggig hackspetts representant i Västerbotten anordnat ett föredrag i

Smedsbyn i Norrbotten, som lockade 65 personer, inkluderande både bybor och ornitologer.

De djurparker som ingår i avelsarbetet har informerat kring bevarandearbetet i anslutning till fåglarna i parkerna. Djurparkerna når ut till en bred allmänhet på ett lättillgängligt sätt.

Inom ramen för den nationella koordineringen har kunskapsförmedling skett genom flera webbseminarier och infobrev som vänt sig till berörda aktörer. Flera rapporter har tagits fram och spridits under programtiden av bland annat Naturskyddsföreningen, SKS, Naturvårdsverket och länsstyrelser (Se Publikationslista). Därutöver har ett par analyser och examensarbeten rörande vitryggig hackspett tagits fram under programtiden i samverkan med universitet och naturvårdskonsulter (se även Ny kunskap).

Länsstyrelsen i Uppsala har tagit fram en nationell broschyr om vitryggig hackspett under 2020 (Åtgärder för att bevara och skapa höga naturvärden i lövskog). 2021 beställdes en tovad vitryggig hackspett i naturlig storlek, att användas vid diverse träffar. Under 2020 har länsstyrelsen tagit fram en informationsskylt som kan sättas upp i områden som restaureras för vitryggig hackspett. Över 300 skyltar trycktes upp och spreds till 30 aktörer. Skyltarna har bland annat använts av Avesta kommun samt Samhällsbyggnad Bergslagen/Nora kommun i de skogsområden där de jobbat med lövgynnande skötsel på kommunal mark, med positiv respons från allmänheten. Information om lövskötselprojektet i Nora kommun har lagts upp på kommunens hemsida. Även Kumla kommun och Sveaskog har använt informationsskyltarna som Länsstyrelsen Uppsala tagit fram.

Områdesskydd

Både Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen har bildat nya områdesskydd för vitryggshabitat, främst inom fokustrakter. Inga arealer för de nya områdesskydden har redovisats av länsstyrelserna, därför har ingen jämförelse kunnat göras med de arealmål som sattes upp i åtgärdsprogrammets bilaga 2. Skyddsbehovet uppskattades där till 1598 ha.

LÄNSSTYRELSENA

Fyra länsstyrelser har redovisat konkreta åtgärder som rör bildande av nya skyddade områden eller revidering av skötselplaner som berör vitryggstrakter. Arbetet har bekostats med anslag för områdesskydd. Projekt vitryggig hackspett har framfört önskemål till länsstyrelserna i Uppsala, Gävleborgs och Västerbottens län om revidering av äldre skötselplaner för naturreservat.

Under 2018 har Länsstyrelsen i Uppsala län bildat ett nytt naturreservat för björkrik skog i Heby kommun där vitrygganpassad skötsel planeras. Länsstyrelsen har även påbörjat arbete med områdesskydd i ett område i vädetrakt Forsmark. Delar av det statligt ägda skogsområdet runt Allgunnen i Kalmar län kommer framöver

att bli nationalpark, vilket kan ge ännu större möjligheter att återskapa stora arealer (6–8 tusen hektar) med lövdominerade glesa skogar påverkade av brand, översvämning och bete. Ett nytt reservat har bildats i Västerbotten inom en utpekad värdestrakt under 2021. Länsstyrelsen i Gävleborgs län har under 2017 tagit fram ett nytt beslut om Gysinge naturreservat och reviderat skötselplanen, vilket medfört utökade möjligheter till skötsel av områdets biotoper för vitryggig hackspett. En ny skötselplan har tagits fram för Färnebofjärdens nationalpark. På Länsstyrelsen i Värmland har representanter för ÅGP gjort fältbesök tillsammans med reservatsbildare till ett område där ett reservat planeras och samverkat med Skogsstyrelsen om områdesskydd. Revidering av skötselplaner har tyvärr inte kunnat prioriteras av länsstyrelsen. Anledningen är det pekats ut många oskyddade värdekärnor (av olika naturtyper) i länet, och länsstyrelsens arbete med att försöka ta fram områdesskydd för dessa har då behövt gå före, vilket är i linje med den nationella strategin för formellt skydd av skog.

Länsstyrelsen i Norrbottens län förvaltar ännu inget naturreservat inom en värdestrakt för vitryggig hackspett, men de arbetar aktivt med områdesskydd i bland annat Haparanda och Luleå skärgård. Dialog förs även med Luleå kommun om möjligheterna till utökning av att kommunalt förvaltad naturreservat.

I Västmanlands län är det främst Skogsstyrelsen som arbetat med områdesskydd för vitryggig hackspett. Länsstyrelsen har dock bildat två nya naturreservat i Sala kommun som delvis innehåller medelålders triviallövskog och bedöms ha potential att kunna hysa vitryggig hackspett.

Stora Enso har haft dialog om reservatsbildning med flera länsstyrelser, där det pekats ut vitryggsområden på deras mark. I några fall gällande mark där bolaget redan har naturvårdsavtal med Skogsstyrelsen, och för dessa har Stora Enso signalerat till länsstyrelserna att man tycker det är fel att eftersträva reservatsskydd. I det avtal bolaget har med Skogsstyrelsen ingår en skyldighet att upprätthålla en viss areal och i händelse av reservatsbildning innebär det vanligtvis att bolaget måste hitta nya områden, vilket upplevs vara svårt. Stora Enso har avsatt ca 6000 ha genom vitryggsavtal.

SKOGSSTYRELSEN

Mellan 2017 och november 2021 har Skogsstyrelsen bildat naturvårdsavtal eller biotopskydd hos privata markägare för ca 310 ha lövskogsområden, främst inom fokustrakter. Många av de ca 70 områdesskydden rör skogar i Västmanland, Värmland och Uppland. Enstaka områdesskydd har tillkommit i Dalarna, Norrbotten, Västerbotten, Västra Götaland och Örebro. Områdena utgörs främst av lövbränneliknande successionsmark och strand- eller bäckskog (inkluderande ravinmiljöer), men även naturskogsartad lövrik skog omfattas. En mindre del av skydden rör kulturmark. Arbetet har underlättats av att Skogsstyrelsen har kunnat avsätta särskilda medel till bildande av områdesskydd för vitryggig hackspett i fokustrakter under 2017–2020. Detta har inte kunnat göras för 2021 eftersom

anslaget sammantaget varit litet och för att myndigheten behövt prioritera intrångsersättningar till följd av nekat avverkningstillstånd ovan gränsen för fjällnära skog.

Utöver de naturvårdsavtal som nämns ovan har Skogsstyrelsen även arbetat mycket med att teckna Vitryggsavtal med skogsägare som tagit vid efter Bergviks uppdelning.

Framtagande av prioriteringslista, åtgärdsbehov och genomförandeplan

Som del av det nationella koordineringsarbetet har Länsstyrelsen i Uppsala och Skogsstyrelsen under 2019–2020 arbetat tillsammans med berörda länsstyrelser för att ta fram en prioriteringslista med optimalområden. Listan har kompletterats med en shapefil över ingående områden och sedan spridits till regionala kontakter inom länsstyrelserna och Skogsstyrelsen. Projekt vitryggig hackspett var inte utpekad aktör för denna åtgärd, men har medverkat i många möten med både myndigheter, skogsbolag och naturvårdsstiftelser.

Framtagande av genomförandeplaner för fokustrakter och optimalområden har inte redovisats av något län, men Länsstyrelsen i Värmland har inlett visst arbete med detta. Länsstyrelsen i Uppsala skickade ut en mall i samband med ett informationsbrev redan 2017. Denna har inte använts. En student vid Linnéuniversitet har kartlagt skötselbehov för ett optimalområde i Uppsala län som en del av ett examensarbete (Beverkog, 2021), ett arbete som i stort utgör en genomförandeplan.

Regional handlingsplan för grön infrastruktur

I Gävleborgs län ingår en stor del av länets vitryggsvärdetrakter i de skogliga värdetrakter som länsstyrelsen tagit fram inom arbetet med grön infrastruktur och de regionala handlingsplanerna. I Uppsala län har länsstyrelsen lyft fram i GI-planen för 2019 att det finns två särskilda värdetrakter för vitryggig hackspett samt en lövskogsplan. Inga andra län har redovisat resultat av åtgärden.

Aktiva åtgärder i fält

Biotopskötsel och restaurering

SKÖTSEL I SKYDDADE OMRÅDEN

Fyra länsstyrelser (Värmland, Gävleborg, Uppsala, Västerbotten) har utfört egna skötselåtgärder för att gynna vitrygg inom skyddade områden. Nästan årliga insatser har gjorts i Värmland, Västerbotten och Gävleborgs län. I Västra Götalands län har en delegerad förvaltning av skyddade områden utfört skötsel inom reservat. Länsstyrelsen i Kalmar län har genomfört naturvårdande skötsel i naturreservat som längre tillbaks i tiden har haft förekomst av vitryggig hackspett. Projekt vitryggig hackspett har koordinerat och utfört biotoprestaureringar i

naturreservat vid nedre Dalälven samt även i Stockholms län (Erken). Under programperioden har ideella inom Naturskyddsföreningen utfört gransanering och/eller skapat död lövved på omkring 210 hektar i Uppsala län samt ytterligare omkring 10 hektar i Stockholms län. Sammanlagt har åtgärder gjorts på en yta om minst 1127 ha i länsstyrelsernas regi. I åtgärdsprogrammets bilaga 2 beräknades skötselbehovet inom skyddade områden i fokustrakter till totalt 2105 ha och skötselbehovet inom övriga kända värdetrakter beräknades till 2560 ha.

De län som har utpekade fokustrakter har främst arbetat inom dessa, och totalt sett uppges 5 av 40 utpekade optimalområdena vara färdigställda (utgöra fullgoda revir om minst 150 ha). Länsstyrelsen i Värmland började förberedelser för skötsel inom optimalområden under 2018 och har under 2019 utfört löpande skötsel i lövskogar i naturreservat inom optimalområden, bland annat en större restaurerande åtgärd där 900 kubikmeter gran avverkades i ett naturreservat. Ett av länets optimalområden bedöms vara färdigställt.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län har under 2021 utfört granuthuggning i 843 ha lövdominerade skogar i Färnebofjärdens nationalpark och Gysinge naturreservat. Granröjning har också skett i ett 5 ha stort område inom Spjutholmens naturreservat och ytterligare 41 ha planeras för röjning senast 2022. Tre optimalområden om totalt 487 ha bedöms vara nära färdigställda, och arbete har påbörjats i ytterligare två optimalområden, där hittills 296 ha avklarats.

Länsstyrelsen i Västmanlands län har inte utfört egna skötselåtgärder men bedömer att ett av länets optimalområden redan i stort sett har fullgod revirkvalitet.

Länsstyrelsen i Uppsala län har utfört flera skötselåtgärder inom naturreservat vid Nedre Dalälven. En viktig åtgärd där är att återställa mer naturliga vattenståndsfuktuationer. Man har även jobbat med glest lövträdsbevuxna gräsmarker och gjort sex naturvårdsbränningar. Uttag av gran och/eller ringbarkning har gjorts i ca 62 hektar och död ved har skapats. Länsstyrelsen har delfinansierat två motorsågskurser så att ideella kan hjälpa till med restaureringen. Länsstyrelsen i Uppsala län har under 2018 genomfört granröjning i ett 5 ha stort område.

Länsstyrelsen i Kalmar har gjort åtgärder för att gynna ädellöv och triviallövv i fyra naturreservat där vitryggig hackspett tidigare funnits. Till exempel har ett stort antal ekar veteraniserats, en del barrträd röjts bort och bete har återinförts i två av reservaten. Arbetet har delvis genomförts inom ramen för LIFEs ekprojekt Bridging the gap. I ett naturreservat har även några gamla dikessträckor lagts igen med grävmaskin.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har utfört skötselåtgärder på 88 ha under programperioden. Därutöver har granröjning och andra skötselåtgärder utförts i reservat av den delegerade förvaltningen Väst kuststiftelsen.

Länsstyrelsen i Västerbotten län har mellan 2017 och 2021 utfört årliga insatser av lövgynnande skötsel inom aktiva vitryggsrevir i naturreservat som ligger i värdeetrakter. Arbetet har gjorts inom förvaltningen. Røjning av gran har skett i stor skala inom Umeälvens deltaområde och ytterligare ett område. Fler insatser är på gång, bland annat för lokaler uppströms längs Umeälven.

Unggransrøjning, ringbarkning av gran och utgallring av mogen gran är de mest tillämpade skötselmetoderna. Uppsala och Gävleborgs län har satt upp stängsel runt grova aspar i värdefulla häckningsmiljöer för att skydda dem från att fällas av bäver. I vissa län, exempelvis Uppsala och Gävleborgs län, har ringbarkning av gran (grövre än 15 cm) inte utförts i skyddade områden på grund av risker för utbrott av granbarkborre på angränsande skogsfastigheter. Både Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen har vidtagit dessa försiktighetsmått i södra Sverige där granbarkborreangreppen varit större.

ÅGP har bekostat flera mindre omfattande skötselinsatser, skötselplanering eller material, men huvuddelen har genomförts med skötselanslag. Enstaka skötselåtgärder har utförts av Naturnära jobb, Projekt vitryggig hackspett, Upplandsstiftelsen eller inom LIFE. Under 2018–2020 samt 2021 har det funnits extra medel för restaurering av våtmarker inom LONA. Detta nyttjades bland annat av Länsstyrelsen i Uppsala i samarbete med Stora Enso för åtgärder intill ett naturreservat i Dalälven.

Skogsstyrelsen har jobbat med vitryggsanpassad skötsel inom 21 av de områdesskydd som avsatts för vitryggig hackspett, framför allt inom distrikten Uppsala-Västmanland, Skaraborg-Fyrbodal och Värmland, men enstaka skötselåtgärder har även genomförts i Kalmar och Dalarna. Totalt har skötselåtgärder utförts i hela eller delar av skyddade områden om sammanlagt ca 580 ha. Arbetet återstår för flera områden, delvis för att myndigheten behövt nyttja tillfälligt utökade medel för områdesskydd, delvis för att förberedande kartläggning av skötselbehoven har tagit tid. I ett par distrikt har man behövt prioritera andra miljöer än löv. På Kalmar distrikt har granbarkborreskadad skog varit i fokus de senaste åren. Särskilda medel för skötsel av skyddade områden har funnits 2018–2021.

Vitryggsavtal. Hur mycket skötselåtgärder som utförts i områden med vitryggsavtal har inte kunnat följas upp, och få skogsbolag har redovisat egna åtgärder. En anledning kan vara att uppdelningen av Bergvik skog 2019 inneburit ett stort omtag med nya markägaravtal, och att de nya markägarna därför kommit olika långt i vitryggsarbetet. Stora Enso har sedan 2019 påbörjat arbete med uthuggning av gran i gallrings- och slutavverkningsbestånd, och utfört högkapning och ringbarkning av löv (främst björk). Inför 2022 har bolaget budgeterat för att kunna utöka skötselinsatserna. Hällefors Tierp Skogar och Kopparfors Skogar är två skogsbolag som övertagit vitryggsavtal. Inom ramen för avtalen har dessa bolag

hittills hunnit utföra granröjning eller gallring i ca 35 respektive 15 ha i syfte att utveckla lövskogsmiljöer för vitryggig hackspett. Fler åtgärder är planerade utifrån samråd med Skogsstyrelsen. Kopparfors har planerat för inventering av vitryggsområden för att få bättre skötselunderlag.

SKÖTSEL UTANFÖR SKYDDADE OMRÅDEN

Genom samverkan mellan Länsstyrelsen, markägare och Skogsstyrelsen har skötselåtgärder kunnat utföras i vitryggsområden som saknar områdesskydd inom flera län. Till exempel har ÅGP finansierat röjning av gran i ca 15 ha björkdominerande, strandnära bestånd vid Nedre Dalälven i Gävleborgs län. Länsstyrelsen i Kalmar har i ett samarbete med Sveaskog lagt igen dikessträckor på tre platser under 2018 och 2021.

Skogsstyrelsen har bidragit till att öka lövgynnande skötsel på privat mark med hjälp av rådgivning och bidragsstöd till markägare (NOKÅS och Landsbygdsprogrammet – Skogens Miljövården). SKS Dalarna har arbetat för att få till granuthuggning och skapande av död lövved på ca 34 ha inom Dalälvens fokusområde. Åtgärder för ytterligare 33 ha planeras att utföras på privatägd mark under 2022.

Projekt vitryggig hackspett har koordinerat och utfört biotoprestaureringar i flera områden i Uppsala och Stockholms län, på marker tillhörande Sveaskog, Stora Enso och Holmen Skog. Åtgärderna har inkluderat röjning och ringbarkning av gran i lövskog samt ringbarkning av lövträd, främst björk, för att skapa död ved. Åtgärder har genomförts både inom och utanför optimalområden.

Omfattningen av skogsbolagens insatser i ekoparker, frivilliga avsättningar med mera har inte kunnat följas upp eftersom få skogsbolag redovisat egna åtgärder. Under 2020 har SCA, delvis med bidrag från landsbygdsprogrammet, utfört flera naturvårdande åtgärder i en av bolagets lövtrakter i Västerbottens län för att gynna lövträd. Området i fråga ligger inte inom utpekad värde-trakt, men åtgärderna har utformats i samråd med Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen. Den lövgynnande skötseln har delvis gjorts med virkesuttag (16 ha) av gran och en mindre del tall, delvis utan virkesuttag (7 ha) där åtgärderna inkluderar ringbarkning och katning av barrträd i anslutning till lövträd samt röjning av gran. Insatser för att skapa ny död lövved har inte gjorts, men däremot har viss dämning gjorts i området. Röjning för att nyskapa lövskog är planerad men detta har ännu inte utförts.

Vad gäller lövskötselåtgärder hos andra större markägare har bara Karlstad stift och fyra kommuner redovisat resultat. Karlstad stift har gallrat ut gran på en del av sina marker och för några mindre slutavverkningar har man planerat så att lövträd kommer att bli det nya huvudträds-laget.

Nora, Luleå och Skellefteå kommun har arbetat med att restaurera eller gynna lövskogar på sina marker. Alla dessa kommuner ligger inom län där de regionala

samverkansgrupperna har utarbetat nära samarbeten, men det framkommer inte av redovisningen om insatserna tagits fram inom grupperna. Umeå kommun har inte utfört skötsel på egen mark, men arbetat mycket med rådgivning och bidragsstöd för skötsel till markägare inom kommunen. Samhällsbyggnadsförbundet Bergslagen, som förvaltar Nora kommuns skogar, har under 2018–2021 ringbarkat, röjt och avverkat gran, friställt större lövträd och skapat död ved på totalt 16,4 ha av kommunens mark som ligger inom en värdetrakt. Arbetet har utförts med stöd av Landsbygdsprogrammet–Skogens miljövärden. Luleå kommun har mellan 2018 och 2021 gjort årliga unggransröjningar samt ringbarkningsåtgärder på mellan 20 och 60 ha och även gallrat ut mogen gran för att gynna löv på sin mark intill det kommunala reservatet. Skellefteå kommun har utfört två granröjningar på 6 ha respektive 11 hektar för att gynna lövvärden med stöd från LBP-Skogens miljövärden. Arbetet har utförts inom kommunens projekt för arbetsrehabilitering (Solkraft).

Direkta populationsförstärkande åtgärder

STÖDUTFODRING

Riktad stödutfodring med späck och talg har gjorts vintertid i Värmland, Dalarna, Uppsala, Gävleborg, Västerbotten och Norrbottens län. Under snöfria vintrar har fågelmatningen pausats i Uppsala län, eftersom hackspettarna då bedömts kunna hitta tillräckligt med mat på egen hand. Utfodringen har i de flesta fall skett och koordinerats med hjälp av ideella föreningar. Under 2017–2021 har Projekt vitryggig hackspett i Västerbottens län haft årlig utfodring på mellan 11 och 13 lokaler. Leksands fågelklubb har utfört stödutfodring i ett 100-tal potentiella lövskogshabitat i Dalarna, från Avesta till Malung/Älvdalen. I Norrbotten har länets ornitologiska förening byggt upp och underhållit stödutfodringar i ett 20-tal områden längs älvdalar och andra lämpliga lövmiljöer. På flera av utfodringsplatserna har viltkameror placerats ut med stöd av länsstyrelsen i Norrbotten, vilket effektiviserat övervakningen av vilka fåglar som besöker platserna.

ÅGP har delfinansierat inköp av fläsksvålar och annat som ingått i utfodringen samt bistått med medel till bilresor och uppstart av utfodring. Upplandsstiftelsen har bidragit med medel till utfodring vid nedre Dalälven. I ett fall har utfodringen bekostats med skötselmedel.

AVEL OCH UTSÄTTNING AV VITRYGGIG HACKSPETT

Projekt vitryggig hackspett ansvarar för den utsättning av vitryggig hackspett som sker i populationsstärkande syfte och har gjort detta i över 20 års tid. Avelsarbetet sker i samarbete med flera djurparker. Fram till och med år 2021 har alla utsättningar gjorts med fåglar som fötts upp på Nordens ark, men avelspar har även funnits på Skansen samt Järvzoo. Under 2021 avslutades samarbetet med Skansen och en ny avelsstation har etablerats i Västmanlands län samt i mindre skala i Stockholms län. Det långvariga samarbetet med Nordens ark avslutades år 2022,

parken har genom åren bidragit med mycket värdefulla insatser genom uppfödning och kunskapsuppbyggnad kring vitryggig hackspett i fångenskap.

Projekt vitryggig hackspett har påbörjat arbetet med att ta fram en översiktlig utsättningsstrategi, men arbetet har bland annat inväntat den nationella landskapsanalysen av lövrika trakter samt resultat från revirkarteringar av befintliga revir. Att hitta lämpliga utsättningsplatser är något av en flaskhals i arbetet, då arbetet med att färdigställa optimalområden går långsamt. En respondent från Dalsland har framfört förslag på utsättningsplatser till Naturskyddsföreningen/Projekt Vitrygg.

Utsättningar har gjorts i de fokustrakter som finns utpekade i åtgärdsprogrammet och har under programperioden skett i Värmland (fokustrakt Klarälven) samt Uppsala och Dalarnas län (fokustrakt Dalälven). Totalt har 28 fåglar satts ut under programperioden, se tabell 1.

Tabell 1. Utsättning av vitryggig hackspett under åren 2017–2021.

År	Antal	Kommentar
2017	9	Uppsala
2018	0	låg häckningsframgång på avelsstationerna
2019	8	Värmland
2020	8	Dalarna
2021	3	Dalarna

Datainsamling och analyser

Inventeringar

Inventeringsåtgärderna inom åtgärdsprogrammet delas in i inventering av fåglar samt inventering av habitat. I fågelinventeringen eftersöks först var det finns par och stationära fåglar. Därefter eftersöks häckningar hos kända par, varvid häckningsframgången fastställs. Det är denna siffra som avgör hur lyckad årets säsong har varit. Habitatinventeringen delas in i revirmätning och habitatklassificering.

Alla utpekade län har arbetat med inventering av vitryggig hackspett och revirkartering eller habitatklassificering i värdetrakter. Även Västerbotten och Norrbotten, som inte har några utpekade fokustrakter, har habitatklassificerat eller revirkarterat skog inom värdetrakter och noterat kvalitet och åtgärdsbehov för potentiella lokaler. ÅGP har bekostat flera revirmätningar, medan huvuddelen av fågelinventeringarna har skett ideellt eller finansierats genom Projekt vitryggig hackspett. Fondmedel har använts i ett samverkansprojekt mellan ornitologiska föreningar i Gästrikland, Dalarna, Norrbotten och Västerbotten. Skogsstyrelsen har kunnat utföra en stor fältbaserad kartläggning av skötselbehovet inom

biotopskyddsområden och mark med naturvårdsavtal genom förstärkta anslag under 2018.

FÅGELINVENTERING

Projekt vitryggig hackspett har under programperioden koordinerat inventering av vitryggig hackspett, och sammanställt data från övervakningen i samtliga län där arten finns eller har funnits sedan 1990. Detta genomförs i följande län: Kalmar, Västra Götaland, Värmland, Örebro, Västmanland, Uppsala, Gävleborg, Dalarna, Medelpad, Västerbotten. Naturskyddsföreningen har även koordinerat fågelinventering i Norrbotten, men inte under de senaste åren. Kända och potentiella lokaler för vitryggig hackspett inventeras under våren för att uppskatta antalet fåglar och förekomsten av etablerade par. Eventuella häckningar har meddelats berörd personal på Länsstyrelsen.

Majoriteten av fågelinventeringarna utförs av ideella knutna till Projekt vitryggig hackspett, i vissa län sker arbetet i samverkan med Länsstyrelsen. I Västerbottens län har omfattande inventeringar kunnat göras mellan 2017 och 2021 tack vare gemensamma insatser från länsstyrelsen och ideella. Länsstyrelsen i Värmland har inventerat mer än 35 lokaler under 2017–2019. I Gävleborgs län har samtliga kända vitryggislokaler kring nedre Dalälven samt i Bollnäs kommun inventerats. Länsstyrelsen i Norrbotten har under programtiden fått mycket information om vitryggisförekomst och nya potentiella lokaler genom ett samarbete med Norrbottens ornitologiska förening, inklusive från den vintermatning de utför. Observationer från NOF bidrog bland annat till att uppmärksamma de östliga inflyttningar som gjordes av vitryggig hackspett på flera ställen i norra Norrland under 2019 och 2021.

REVIRMÄTNING

Revirmätning (ibland kallad biotopkartering eller revirkartering) utförs med en metod som är framtagen av Projekt vitryggig hackspett. Metoden har även använts för att mäta in revir i Finland och Baltikum. Metoden är utformad för att bedöma om biotopen är en optimalbiotop och vad som återstår att åtgärda, men kan även användas som planeringsverktyg. Naturskyddsföreningen har ansvarat eller samverkat för att göra inmätning av potentiella revir tillsammans med fyra länsstyrelser. Totalt har 11 revirmätningar redovisats för programtiden (se tabell 2), siffran kan vara högre då det saknas redovisning från ett par län. Länsstyrelsen i Västmanland, Värmland, Uppsala och Gävleborgs län har utfört revirmätningarna inom utpekade optimalområden. I Västerbottens län har man karterat möjliga revir enligt Projekt vitryggig hackspetts metod för att få en bild av status och framtida åtgärdsbehov.

Tabell 2. Revirmätningar som utförts inom åtgärdsprogrammet 2017–2021

Län	Antal områden	Kommentar
Värmland	1	Kommer slutföras under 2022.
Västra Götaland	3	Samtliga områden i Dalsland

Gävleborg	1	Ytterligare tre områden påbörjade 2022.
Uppsala	3	
Västmanland	2	Utfört 2019.
Stockholm	1	(Ej med i åtgärdsprogrammet)
Västerbotten	3	
Norrbottn	0	
Örebro	0	
Dalarna	-	Uppgifter saknas
Kalmar	-	Uppgifter saknas

Källa: Naturskyddsföreningen/Projekt Vitryggig hackspett. Informationen ska uppdateras.

HABITATKLASSIFICERING

Habitatklassificeringen innebär att man delar in skogsbestånd i tre värdeklasser baserat på framför allt skogens ålder, trädslagsblandning, struktur samt förekomst av död och döende lövved. Metoden är lämplig för att planera vilka åtgärder som behöver göras var, den kan ligga till grund för en genomförandeplan och kan även med fördel läggas in i kartplaneringsverktyg. Metoden är framtagen av Projekt vitryggig hackspett i samarbete med Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen i Dalarna och beskrivs i Naturskyddsföreningens rapport Klassning av vitryggskog.

Länsstyrelsen i Norrbotten har utfört habitatklassificering under 2019. Man har främst inventerat potentiella vitryggsmiljöer i kustkommunerna, och noterat eventuella åtgärdsbehov för dessa. Inventeringen skedde med hjälp av en anställd ornitolog via Arbetsförmedlingens nystartsjobb. Våren 2021 anlätades en naturskogsinventerare för att inventera ett område i Luleå/Boden för eventuellt områdesskydd.

Vissa skogsbolag har gjort eller planerar att göra habitatklassificering på hela eller delar av sina arealer inom vitryggsavtalet. Metoden för habitatklassificering, som nyligen har uppdaterats, har beskrivits på de möten Skogsstyrelsen har haft tillsammans med de olika bolagen som tagit över vitryggsavtal.

ÖVRIGA ANALYSER OCH INVENTERINGAR

Länsstyrelsen i Uppsala har tagit fram en GIS-analys över ett svämskogsområde, där stora delar riskerar att påverkas negativt av bäver. Totalt har 585 ha aspdominerad svämskog kartlagts längs Nedre Dalälven från Avesta till Älvkarleby. Länsstyrelsen Kalmar län har under 2021 gjort en hydrologisk utredning som visade på 104 platser där våtmarker och sumpskogar skulle kunna återskapas på statligt ägd mark runt omkring sjön Allgunnen.

Precis innan åtgärdsprogrammet fastställdes 2017 tog Länsstyrelsen i Uppsala fram en länsplan för lövskogar, som spridits till aktörer i länet. Planen pekar ut fler värdefulla lövområden än vad som pekas ut i åtgärdsprogrammet, bland annat i södra delen av länet, och samtliga skogsområden har habitatklassificerats.

Länsstyrelsen kompletterade planen 2021 med några områden som enbart flygbildstolkats.

Under 2021 gjorde medlemmar i Naturskyddsföreningen och Västerbottens ornitologiska förening flera eftersök i ett ca 760 km² stort område med igenväxande gammal jordbruksmark i länets södra kustland. Tre nya lokaler med hög biotopkvalitet om minst 100 ha hittades.

Länsstyrelsen i Dalarna har gjort en insektsinventering i ett trettiotal lövrika skogsområden i den sydöstra delen av länet (Wikars, 2020). Fokus var på vedlevande skalbaggar från fyra olika åtgärdsprogram. Arbeta med att gynna dessa arter och att värna de finaste områdena i inventeringen kan även påverka arbetet med vitryggig hackspett positivt.

Under 2018 fick Skogsstyrelsen 50 miljoner extra i anslag för naturvårdande skötsel. En stor del av medlen användes till att göra en omfattande inventering och utvärdering av skötselbehovet inom (av SKS) bildade biotopskydd och naturvårdsavtal. Områdesskydd med vitryggs- eller lövskogsmål (vitryggsavtalen, dåvarande Bergviksavtal, ingick ej) utgjorde en del av de ca 11 000 områden som fältbesöktes. Arbetet har dokumenterats i en rapport (Skogsstyrelsen, 2021).

Länsstyrelsen Kalmar har mätt död ved i naturreservaten inom ramen för uppföljningen av de skyddade områdena med rikskogstaxeringens cirkelytemetodik. Död ved har mätts i ett stort antal naturtyper i Natura 2000 som inkluderar västlig taiga, näringsrik- och näringsfattig ekskog och bokskog. Länsstyrelsen Kalmar har under 2021 gjort en inventering av vedskalbaggar i naturreservat och ekopark Hornsö, där ett stort antal hotade och rödlistade vedskalbaggar påträffades.

Uppföljning av åtgärder

Löpande inventering och övervakning innebär att häckningar och fågelobservationer kunnat följas upp i hög grad. Projekt vitryggig hackspett ringmärker alla uppfödda fåglar vid utsättning, och även vildfödda ungar där det är möjligt, för att underlätta uppföljning. De lokala inventerarna inom projektet har ofta god kännedom även om stationära individer som saknar ringmärkning. I Västerbotten har man under senare år byggt upp ett fotoarkiv med detaljerade foton som gör att det går att särskilja olika individer och få en bild av hur ett antal av landskapets vitryggiga hackspettar rör sig. I Norrbotten har viltkameror vid stödutfodringsplatser förbättrat inventeringsdata.

Ingen av länsstyrelserna har rapporterat någon systematisk uppföljning av riktade skötselåtgärder, utöver att vissa fältbesök i restaurerade områden har gjorts exempelvis inom de regionala samverkansgrupperna. Länsstyrelsen i Gävleborgs län har följt upp hackspettar i brandområdet på Öbyhalvön i Färnebofjärdens nationalpark med hjälp av skötselanslag, dock utan fynd av vitryggig hackspett.

Skogsstyrelsen har till stor del kunna följa upp skyddad areal och utförd skötsel i värdetrakter, med risk för ofullständiga siffror på grund av tekniska begränsningar och hur åtgärder registrerats. Informations- och rådgivningsinsatser har av samma anledningar inte kunnat sammanställas med tillförlitlighet, men har i viss mån rapporterats från enskilda distrikt. Skogsstyrelsedistriktet har heller inte haft någon kontinuerlig uppföljning av miljöhänsyn och anpassad avverkning i vitryggstrakter. Delvis på grund av resursbrist, delvis på grund av förändringar i myndighetens tillsynsarbete i stort.

Ny kunskap

SÅRBARHETSANALYS FÖR VITRYGGIG HACKSPETT

Länsstyrelsen i Uppsala har i samråd med Naturvårdsverket, Naturskyddsföreningen, Skogsstyrelsen och SLU Artdatabanken haft möten där behovet av en ny sårbarhetsanalys diskuterats. Den samlade bedömningen är att det inte finns så mycket nya data att det är värdefullt att genomföra en ny analys, dessutom är jämförbara data från Finland och Norge inte tillgängliga.

NATIONELL LANDSKAPSANALYS AV LÖVRIKA TRAKTER

På uppdrag av Naturvårdsverket har Oskar Kindvall, Calluna tagit fram en lövskogsanalys vars resultat presenteras i rapporten "Lövskogsanalys med fokus på livsmiljö för vitryggig hackspett" (2020). Syftet var att ringa in förekomst av områden med potential att hysa revir av vitryggig hackspett, utifrån deras nuvarande och framtida potential som livsmiljöer för vitryggig hackspett. Analysen är tänkt att resultera i ett kartunderlag för planering och prioritering för aktörer i åtgärdsprogrammet, så åtgärder kan utföras på de platser som ger bäst effekt. Analysen omfattar dels en nulägesutbredning av livsmiljöer för vitryggig hackspett, dels kartor med potentiella framtida förekomster av livsmiljöer utifrån tre skötselsscenarioer för en tidsperiod av 30 respektive 80 år (se Resultat av åtgärder).

I samband med lövskogsanalysen har Calluna, på uppdrag av Länsstyrelsen Uppsala, även undersökt alternativa metoder för avgränsning av vitryggsvärdekärnor (Kindvall och Willebrand, 2021). Syftet var att undersöka hur resultatet påverkas av att vattenyta räknas bort eller om kravet på volym död ved sänks. Fem områden undersöktes, vilka alla har mycket vatten i form av strand, älv eller sjöar. Resultatet från de två analyserna återfinns i avsnittet Information och ny kunskap.

UTVÄRDERING AV LANDSKAPSANSATSEN I ÅTGÄRDSPROGRAMMET

På uppdrag av Länsstyrelsen Uppsala har forskaren Grzegorz Mikusiński, SLU, under vintern 2021–2022 gjort en utvärdering av landskapsansatsen i åtgärdsprogrammet, inklusive urvalet av värdetrakter, fokustrakter och optimalområden. Syftet var att ta fram underlag för att kunna bedöma om det finns skäl för justeringar av åtgärdsprogrammet i kommande period, i synnerhet gällande

den nuvarande landskapsansatsen. I uppdraget ingick nio frågeställningar kopplade till optimalområdesdefinitionen, arbetet med fokustrakter (definition, urval, för- och nackdelar, närhet till andra fokustrakter, etc.), huruvida fler nivåer bör införas och definieras, hur man ska se på tillfälliga fåglar, inflödet av fåglar österifrån, samt en enklare analys över varför Värmland inte föll ut i Kindvalls lövskogsanalys. Resultatet av analysen redogörs för under avsnittet Information och ny kunskap.

METODUTVECKLING FÖR UTSÖK AV LÄMPLIGA ÅTERVÄTNINGSSKOGAR

På uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala har Metria AB under vintern 2021–2022 gjort en GIS-analys med syfte att identifiera områden med lövrika skogar som är lämpliga att återväta i syfte att skapa miljöer för vitryggig hackspett. Analysen har utförts inom ett område som täcker in vitryggig hackspetts historiska utbredning och identifierade värdetrakter för vitryggig hackspett (Naturvårdsverket (2017) och Kindvall (2020)). I arbetet ingår en modellering av effekter på igenläggning av diken inom fokustrakt Dalälven och en undersökning av vilka av de dikestäta skogarna som tillsammans med befintlig lövskog, från nationella marktäckedata, skulle kunna utöka den vitryggiga hackspettens livsmiljö genom att bilda tillräckligt stora lövskogar (150 hektar lövskog inom ett 500 hektar stort område). Metoden har diskuterats i samrådsmöten tillsammans med representanter från Länsstyrelsen, Naturvårdsverket, SLU, Skogsstyrelsen och Naturskyddsföreningen.

Upplägg och resultat av samtliga analyser har diskuterats i workshops med bland annat Länsstyrelsen och Projekt vitryggig hackspett och även använts som delunderlag i utvärderingen av landskapsansatsen.

Registrering av observationer och åtgärder

Inventeringsdata och andra vitryggssuppgifter finns inte enhetligt samlade någonstans, utan registreras i olika system hos enskilda aktörer. Observationer av vitryggig hackspett som gjorts på uppdrag av länsstyrelserna har i hög grad registrerats på Artportalen, medan observationer från privatpersoner och ideella föreningar registrerats i lägre grad. Detta kan bero på att det hos vissa finns en oro för att information från Artportalen sprids. Projekt vitryggig hackspett har interna register för all inventeringsinformation, och data läggs i viss mån in på Artportalen, även när det gäller utsatta fåglar. Resultaten av de vårinventeringar som görs av lokala föreningar rapporteras till den nationella koordineringsgruppen och Projekt vitryggig hackspett, och resultaten publiceras årligen i Birdlifes årsskrift Fågelåret.

De skötselåtgärder som utförs av länsstyrelserna i skyddade områden registreras som regel i SkötselDOS, men för några län har det ej gjorts. Länsstyrelsen i Uppsala började under 2018 ta fram ett gemensamt GIS-projekt för planering och rapportering av åtgärder, men samordningsverktyget har inte tagits i bruk av sekretesskäl.

Länsstyrelsen i Uppsala har tagit fram en excelfil och uppmanat berörda länsstyrelser att redovisa utförda skötselåtgärder för vitryggig hackspett. Tanken har varit att göra en nationell sammanställning av genomförda åtgärder, vilket skulle underlätta utvärdering av skötselmålen, men listan har bara använts av Värmlands län. Orsaken till den låga användningsgraden antas vara att länen inte har fullständig koll på skötselbehov och markägarstruktur i optimalområdena då genomförandeplaner saknas. Möjligen kan osäkerheter kring sekretesshanteringen ha spelat in även för detta.

När det gäller vitryggsåtgärder som görs utanför skyddade områden finns ingen registrering hos länsstyrelserna utöver intern kännedom och den årliga rapporteringen av ÅGP-anslag till Naturvårdsverket.

Som underlag för Skogsstyrelsens arbete utanför skyddade områden finns shapefiler för värdetrakter nationellt tillgängliga, på en del distrikt även annat GIS-material. Diskussioner har förts om att tillgängliggöra en samlad shapefil för optimalområden nationellt men frågorna rörande sekretesshanteringen är inte lösta.

Dokumentering av Skogsstyrelsens skötsel inom naturvårdsavtal och biotopskyddsområden sker i handläggningssystemet Navet. Där registreras även rådgivningsärenden till markägare. Det antyds att handläggare ibland vid registrering undviker att märka rådgivning om lövskötsel med nytta för vitryggig hackspett, d v s undviker att registrera vitryggskopplingen, eftersom det upplevs som laddat av markägare. Det innebär att dokumentationen av vitrygganpassad rådgivning kan ha luckor, även fast åtgärden är genomförd. Skötsel i områden med Vitryggsavtal har i de flesta fall registrerats som rådgivningsärenden inom SKS, men det är i första hand berörda bolag som ansvarar för att internt uppdatera information om dessa områdens skötsel.

I Skaraborg-Fyrbodals Skogsstyrelsedistrikt, kommer planläggning med verktyget Naturbruksplan användas för flera fastigheter inom fokusområden. En naturbruksplan är ett begrepp och arbetssätt distriktet och länsstyrelsens landsbygdsenhet tagit fram. En viktig del i denna planläggning och dialog med markägare är lövskogsvärden där bland annat förekomst och förutsättningar för vitryggig hackspett, insekter, pollen och nektar dokumenteras, för att sedan kommuniceras med markägare. Dessa planer registreras på länsstyrelsens landsbygdsenhet.

Skogsbolag, stift och större skogsägare registrerar skötselåtgärder internt i GIS-databaser eller motsvarande.

Åtgärder som kvarstår

Skötsel inom skyddade områden kvarstår för flera länsstyrelser och även revidering av skötselplaner, vilket oftast krävs för att kunna utföra vitrygganpassad skötsel

utan dispens. Länsstyrelserna i Västra Götaland och Västmanlands län har inte utfört egen skötsel i skyddad mark. Uppgifter saknas från länsstyrelserna i Kalmar samt Dalarnas län. Skötselåtgärder återstår även för flera av Skogsstyrelsens områdesskydd. Skogsstyrelsens uppföljning av skyddad areal, utförd skötsel samt uppföljning av informations- och rådgivningsinsatser i värdetrakter är inte fullständig.

Integrering av värdetrakter för vitryggig hackspett i de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur verkar ha gjorts endast i Gävleborgs län. Arbete med genomförandeplaner för fokusområdena har påbörjats i Värmland och Uppsala län. Även hos SKS-distrikten är framtagande av genomförandeplaner utfört i liten utsträckning, i huvudsak ett lokalt/regionalt arbete som dock skulle ha kunnat få större stöd från nationell koordinator på Skogsstyrelsen. Gävleborgs län har inte startat upp någon regional samordningsgrupp och flera länsgrupper behöver göra omtag.

De utbildningsexkursioner som Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket skulle ansvara för har inte genomförts, bland annat för att SKS behövt prioritera områdesskydd och kartläggning av skötselbehov i skyddade områden p.g.a. tillfälligt utökade anslag. Pandemin har också försvårat åtgärden.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden som har redovisats för genomförda åtgärder som bekostats via Naturvårdsverkets anslag för åtgärdsprogram (NV/ÅGP-medel) under programperioden 2017–2021 har beräknats till 2 692 689 kr (Tabell 3). Då ett par län inte har meddelat sina kostnader är det faktiska beloppet högre. Utöver det har åtgärder motsvarande ca 6 861 650 kr bekostats av bland annat områdes- och skötselanslag, Projekt Vitryggig hackspett, Upplandsstiftelsen, LONA och Landsbygdsprogrammet. Även denna summa får anses vara grovt uppskattad på grund av bristande rapportering, men uppväxlingen av medel bedöms ha varit stor under programtiden. Detta gäller till exempel för åtgärds-kategorin ”Aktiva åtgärder i fält”, där den redovisade kostnaden (700 000 kr) för åtgärdsprogrammet är låg jämfört med vad som beräknades i åtgärdsprogrammet (4,5 miljoner kr). Flera skötsel- och restaureringsåtgärder och enstaka populationsförstärkande åtgärder som skett i länsstyrelsernas regi har helt eller delvis bekostats av skötselanslag, och även om beloppen bara redovisats i några fall så har minst 2,8 miljoner skjutits till för åtgärder som rör skötsel. Därutöver tillkommer kostnader som täckts av anslag inom Skogsstyrelsen. Skötselinsatser som bekostas av skogsbolagens miljöarbetsbudget är inte heller inkluderade.

Tabell 3. Kostnader för åtgärder som finansierats med Naturvårdsverkets anslag för åtgärdsprogrammet (NV-ÅGP-medel)

Åtgärd	2017	2018	2019	2020	2021	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	32 677	149 230	77 354	116 858	563 523	939 642
Aktiva åtgärder i fält	187 791	152 514	95 330	149 336	112 840	697 811
Datainsamling & analyser	29 470	230 718	121 185	441 274	232 590	1 055 236
Total uppskattad kostnad för åren 2017–2021	249 938	532 462	293 869	707 468	908 953	2 692 689

ÅGP-anslag

-Alla länsstyrelser får anslag, s.k ÅGP-bidrag, från Naturvårdsverket för att utföra åtgärder inom de olika åtgärdsprogrammen för hotade arter (ÅGP). Bidraget är proportionellt mot hur många ÅGP som ett län berörs av. Flera ÅGP = högre bidrag. Varje län disponerar själva över hur de prioriterar att använda bidragen mellan olika ÅGP och olika år.

-För län som inte ingår i fokustraktarbetet inräknas inte ÅGP Vitryggig hackspett som bidragsgrundande i beräkningen av bidragsbelopp.

-För ÅGP Vitryggig hackspett utgår ett extra bidrag för den nationella koordineringen och till Lst Uppsala som koordinator. För de genomförda analyserna har särskilda bidrag lämnats.

Resultat av genomförda åtgärder

I det här avsnittet redovisas resultatet av de åtgärder som har genomförts under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Skötsel, hänsyn och områdesskydd

Samlade insatser för områdesskydd och skötsel har bidragit till en ökning av formellt skyddade lövskogar och bättre anpassad skötsel för vitryggig hackspett för flera områden inom värdetrakter. Under programtiden har fyra häckningar konstaterats inom reservat där det genomförts restaureringsåtgärder.

De skötselåtgärder som redovisats är främst olika granreducerande åtgärder, vilket har gynnat lövträdsutveckling och stärkt lövandelen i många områden, medan veteranisering och skapande av död lövvädd har redovisats i mindre grad. Flera av skötselåtgärder har skett inom utpekade optimalområden, men bara 5 av 40 optimalområden rapporteras hittills vara färdigställda: tre i Gävleborgs län, ett område i Värmland och ett område i Västmanlands län. I resterande optimalområden har några insatser gjorts eller påbörjats (bland annat i Värmland och Gävleborgs län), men majoriteten bedöms fortfarande ha ett stort skötsel- eller restaureringsbehov. En bidragande orsak till att inte fler optimalområden har färdigställts är att den förberedande processen med att peka ut de 40 optimalområdena tog lång tid och distribuering av ett samlat gis-skikt till de viktigaste parterna blev klar först 2020.

Skogsstyrelsens står för en stor del av de nybildade områdesskydden, något som underlättats av att myndigheten kunnat avsätta särskilda medel för bildande av områdesskydd för vitryggig hackspett under 2017–2020. De habitatförbättrande åtgärder som redovisats i denna utvärdering har dock främst tillkommit inom naturreservat som förvaltas av länsstyrelsen, och i ett fall inom en nationalpark.

Hur stora arealer som har restaurerats eller fått bättre skötsel inom de utpekade fokusområdena, och övriga värdetrakter är svårt att bedöma, dels på grund av bristande rapportering och att det saknats samlad dokumentation, dels för att utsök i Skogsstyrelsens register försvåras av att ”vitryggsmärkning” inte alltid angetts vid rådgivning för naturvårdande skötsel. Minst 1227 hektar inom skyddade områden har fått förbättrade lövvärden genom insatser i länsstyrelsernas regi. Inom Skogsstyrelsens områdesskydd med vitryggsmål, har skötselåtgärder gjorts i totalt ca 580 ha (i vissa objekt har inte hela ytan berörts av åtgärder). Därutöver har några skogsstyrelsedistrikt utfört lövgynnande skötsel inom skyddade områden som inte specifikt avsatts för vitryggig hackspett.

Inom flera värdetrakter har lövmiljöer *utanför* skyddade områden kunnat förbättras eller bevaras från avverkning. Till exempel har Karlstad stift gynnat löv och nyetablering av lövskog på några av sina marker. ÅGP-verksamheten i Gävleborgs

län har med hjälp av granröjningar kunnat stärka värdefulla vitryggsområden i björkdominerade bestånd inom fokustrakten vid nedre Dalälven, och insatser inom Projekt vitryggig hackspett har hjälpt till att gynna löv och skapa mer död lövved på marker tillhörande Sveaskog, Stora Enso samt Holmen Skog.

Återkoppling från berörda markägare saknas för att kunna ge en bild av hur omfattande skötsel eller lövskogsavsättningar som gjorts på privat mark under programtiden. Flera av de stora markägarna jobbar med lövgynnande skötsel i egen regi även utanför vitryggstrakter, som en del av miljöcertifieringskravet om viss andel lövdominerade skogar. Till exempel arbetar SCA Skog med att gynna löv i en del av deras lövrika (>30 %) och lövdominerade bestånd, dels genom naturvårdsskötsel, dels genom kombinerade produktions- och naturvårdsmål. Kombinerade mål innebär (i lövtrakter) att det görs uthuggning av gran för att främja löv, men inte enbart i naturvårdande syfte, utan även för virkesvinst. Naturvårdsskötsel i lövrika bestånd kan göras både med och utan uttag av gran, men uttaget ska inte göras utifrån virkesberäkning utan motiveras av att det gynnar lövvärderna i beståndet. Omfattningen av dessa metoder varierar något inom distrikten, delvis beroende av hur stort inslaget av lövvärdetrakter är. Under 2017–2021 har distrikt Nord (norra Västerbotten-Norrbottnen) utfört lövgynnande skötsel med virkesuttag på totalt 141 ha och lövskötsel utan virkesuttag på 28 ha. Distrikt Mitt (Sollefteå-Åsele-Vilhelmina-Umeå) har under samma period utfört lövgynnande naturvårdsskötsel i 101 bestånd, omfattande 165 ha varav huvuddelen utförts med visst uttag av gran. De har även arbetat med kombinerade produktions-/naturvårdsmål i lövskog i 227 bestånd (449 hektar).

Få kommuner har bidragit med resultat till denna utvärdering, men åtminstone fyra kommuner har börjat få rutiner och dragit i gång projekt för att restaurera lövskogar på sina marker. De skötselåtgärder som redovisats av Luleå (ca 326 ha), Skellefteå (17 ha) och Nora kommun (16 ha) omfattar olika typer av granreducerande åtgärder och i viss mån skapande av död lövved på lövrika marker. Umeå kommun har arbetat mycket med handläggning av skötselstöd för markägare och tagit fram ett lokalt anpassat åtgärdsprogram.

Samverkan för skötsel- och områdesskydd

ÅGP-samverkan för formellt områdesskydd beskrivs fungera bra med länsstyrelsernas reservatsbildare och detsamma gäller skötelsamverkan med länsstyrelsernas förvaltningsenheter. Samarbeten mellan länsstyrelserna och Skogsstyrelsen beskrivs också fungera bra där detta skett, och det anses viktigt att frågan om formellt skydd tas upp i samverkan mellan myndigheterna för att nå samsyn i var formellt skydd bäst behövs och har störst effekt. Skogsstyrelse-distriktet Skaraborg-Fyrbodalen anser att det finns en stor utvecklingspotential när det gäller samverkan med länsstyrelsens landsbygdsavdelning.

Några aktörer inom Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen och kommuner lyfter försvårande faktorer som rör områdesskydd och skötsel. Ett generellt problem

inom länsstyrelsen är den återkommande prioritering som krävs mellan olika objekt på grund av att resurserna inte räcker för att lyfta alla tilltänka områden för formellt skydd. Ofta prioriteras de mer hotade barrskogarna. Väntetiden för många vitryggsområden blir därför lång. Motsvarande problematik kan finnas då skötselmedel behöver prioriteras mellan olika miljöer. Potentiella vitryggsbiotoper klassas generellt inte tillräckligt högt i det underlag som finns för prioritering av områdesskydd.

Områdesskydd prioriteras enligt den nationella strategin för formellt skydd av skog, efter en värdebaserad ansats där skog som redan idag har höga naturvärden ska skyddas i första hand. Det är ett dilemma för bevarandearbetet för vitryggig hackspett eftersom det idag finns få värdekärnor med triviallövskog i Sverige. Yngre och medelålders triviallövskogar som kan ha relativt snabb utvecklingspotential finns det mer av, men i dagsläget är det svårt att formellt skydda sådan utvecklingsmark. Ett äldre exempel på ett lyckat skydd för triviallövskog beskrivs av Leksands fågelklubb/Dalarnas ornitologiska förening, som under programtiden har drivit frågan bland annat med länsstyrelsen i Dalarna. När Leksands kommun bildade ett naturreservat på 110 ha för 25 år sedan var det många som ifrågasatte kommunens beslut på grund av åldern (30 år) på biotopen. I dag är området en fullgod häckningsmiljö för vitryggig hackspett.

Rådgivning och dialog med markägare

De samråd och rådgivningar som hållits mellan Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, kommuner och markägare har främjat kunskapsspridning och skapat bättre förutsättningar till lövgynnande skötsel, eller utökad lövhänsyn, både för mark med olika naturvårdsavtal och för mark som saknar formellt skydd.

Handläggningsarbetet för olika miljöstöd, som NOKÅS och Skogens miljövärden, har underlättat för markägare att söka stöd och utföra åtgärder.

I Uppsala togs en länsplan fram i början av perioden i samarbete med Skogsstyrelsen och Projekt vitryggig hackspett. Det var en sammanställning av genomförda habitatklassificeringar (flygbildstolkningar som fältkarterats) som spreds till vitryggsavtalsparter. En del områden i planen har sedan dess tyvärr avverkats.

Flera respondenter inom Skogsstyrelsen anser att myndigheten behöver mer intern utbildning för att förbättra hur hänsyn och skötsel kommuniceras till markägare. Det påpekas även att myndighetens nya arbetssätt kan påverka framtida rådgivningsinsatser i åtgärdsprogrammet. Efter 1 januari 2021 får Skogsstyrelsen inte aktivt ge råd till markägare eller ombud vid handläggningen för avverkningsanmälningar, då det kan uppfattas som dirigerande för markägaren och ombud. Det finns dock inga hinder för dialog om hänsyn och naturvärden, och det finns även möjligheter att i samband med tillsyn skriva beslut om hänsyn och anpassning (upp till intrångsbegränsningen). SKS Dalarna anser att det proaktiva

arbetet skulle underlättas av mer lättillgänglig kartinformation, så det blir enklare uppmärksamma var åtgärder för vitryggig hackspett ska prioriteras.

Umeå kommun lyfter att målet om att uppnå max 5 % gran i stora skötselprojekt med arealer över 100 ha kan innebära konflikter med skogsvårdslagens §10 och §5 beroende av naturvärden och lövträdsslag. Målen om att eftersträva 100–150 ha optimala habitat är dock ett arbete som ska planeras inom en större enhet på ca 500 ha lövrik mark, och inom denna får det finnas mindre optimala delområden (till exempel skogar med höga naturvärden knutna till gran, där grankontinuitet är viktigt att bevara).

Populationsförstärkande åtgärder

Årlig vinterutfodring i kända vitryggstrakter och i potentiella lövskogar bedöms ha förbättrat överlevnadschanserna för vitryggig hackspett. Vid flera av utfodringsplatserna i Västerbotten och Norrbotten har arten syns till, ibland under flera månaders tid, och i Norrbotten har de kunnat följas med hjälp av viltkameror. Även i Dalarnas, Värmland, Uppsala och Gävleborgs län har vitryggig hackspett noterats i samband med vintermatningen.

Totalt har 28 vitryggiga hackspettar uppfödda i avel satts ut i Uppland, Dalarna och Värmland under programperioden, vilket har bidragit till en förstärkning av den existerande vilda populationen. Sannolikt härstammar majoriteten av fåglarna som idag finns i Mellansverige från utsatta fåglar eller ungar till dessa. Inom fokustrakterna Klarälven och Dalälven där flera utsättningar gjorts, har häckningar konstaterats regelbundet under programperioden, och enligt Projekt vitryggig hackspett finns där ytterligare bra tomma revir som kan besättas. Projekt vitryggig hackspett avser därför fortsätta med utsättningar i dessa områden.

För att förstärkningsutsättningarna ska ha god effekt är det avgörande att det finns tillräckligt stora färdiga revir. I framtiden kan utsättningar bli aktuella även i andra områden i takt med att lämpliga livsmiljöer skyddas och skapas. Den framtida omfattningen är beroende av häckningsframgången på avelsstationerna.

Utsättningarna vid Dalälven, och även vid Klarälven, har mötts av ett visst lokalt motstånd från boende utifrån att hänsyn till häckning av vitryggig hackspett befaras försvåra den myggbekämpning som sker längs älvarna. När hackspettarna häckar utgör myggbesprutningsplanen en störningsrisk för fåglarna, vilket kan medföra krav på inskränkningar av vilka och hur stora områden som kan besprutas. Behovet av hänsyn gäller dock under en begränsad tidsperiod, och ofta är häckningarna fullgångna innan besprutningsperioden börjar. Länsstyrelsen och Naturvårdsverket har prövat frågan mot regler för Natura 2000-områden respektive naturreservat, och arbetat för att minska konflikten bland annat genom samråd och avtal med myggprojektet som ansvarar för myggbekämpningen.

Inventering av fåglar och habitat

Den inventering och övervakning som skett av vitryggig hackspett och dess miljöer har bidragit till uppdaterade data om artens förekomst och parbildning samt förbättrat kunskapen om status för biotoperna inom utpekade optimalområden och kända värdetrakter, samt även för några nya lövrika lokaler. Kartläggningen kommer underlätta myndigheternas prioritering av medel till lövmiljöer som kräver skötsel och skydd.

Enligt data från Projekt vitryggig hackspetts vårinventeringar har 39 individer, varav 13 par, konstaterats i landet under 2021: Värmland (5), Uppsala/Gävleborg (8), Dalarna (1), Västerbotten/Västernorrland (20) och Norrbotten (5). Det är det bästa resultatet på mycket lång tid. Dessutom har åtta häckningar bekräftats runtom i landet 2021: två i Värmland, två i Uppsala/Gävleborg och fyra i Västerbotten.

Länsstyrelsen i Norrbotten vet att vitryggig hackspett finns i länet och att inflöde sker från Finland. Enligt länsstyrelsens data observerades totalt 14 individer under hela 2021, och sett till våren (jan-april) fanns minst 6 individer inom länet. Mer inventering behövs dock för att konstatera häckningar och för att kunna följa upp de återkommande vitryggsobservationer som gjorts både i de nordliga delarna av länet och kustlandet. Mycket tyder på att hackspettarna framför allt nyttjar de lövrika skogarna längs älvdalar och mynnningar. I kustlandet har det vid tre tillfällen under hösten 2021 gjorts observationer av hybrid av vitryggig hackspett/större hackspett. Åtminstone två av observationerna bekräftas vara olika individer och sannolikheten att en häckning skett i Norrbotten mellan de två arterna bedöms vara stor.

Under programtiden har flest häckningar konstaterats i fokustrakten Dalälven (Uppsala/Gävleborgs län), därefter i fokustrakt Klarälven (Värmlands län). Den data som insamlats i Västerbotten visar att vitryggig hackspett haft framgång i parbildning även utanför fokustrakter, vilket sannolikt beror på att invandringen av ungfåglar österifrån har ökat och att fler fåglar stannat och uppnått mogen ålder. 2017 noterades tre häckningsförsök i Västerbotten där inget av dem lyckades. Därefter har totalt sex lyckade häckningar konstaterats i länet. Se tabell 4.

Tabell 4. Antal konstaterade häckningar i Sverige 2017–2021

År	Uppsala/Gävleborg	Värmland	Västerbotten	Totalt
2017	2	2		4
2018	1		1	2
2019	4			4
2020	4	1	1	6
2021	2	2	4	8
Summa	13	5	6	24

2018 var ett avvikande år med flera observationer av revirhävande fåglar, men få häckningar. Totalt lokaliserades fem par och två lyckade häckningar. Utöver det lokaliserades nästan 20 revirhävande fåglar, de flesta längs Norrlandskusten. Vintern 2018 var kall och snön låg kvar länge i både norra och mellersta Sverige. Sedan kom högsommarvärme direkt, och någon typisk vårperiod infann sig aldrig detta varma och torra år. Detta verkar ha påverkat häckningsframgången i hela Norden, inklusive på djurparkerna.

De revirkarteringar som gjorts har skapat bra underlag för planering och prioritering av skötselåtgärder i skyddade områden, och för rådgivning till markägare i värdefulla lövområden. I Gävleborgs län har revirkarteringen bidragit till förbättrad kunskap om trädslagsfördelning samt volymer gran i ett stort optimalområde. Skapande av ytterligare död lövved och granröjning kommer prioriteras så att större lövträd friställs och så att åtgärderna sker i sydvända brynzoner.

Resultaten från de revirmätningar som gjorts enligt Projekt vitryggig hackspetts metodik i Dalsland, Uppsala, Västerbotten och Stockholms län visar att få inmätta revir har tillräckligt hög kvalitet för att i dagsläget utgöra fullgoda revir (optimalbiotoper). Huvudsaklig anledning är att reviren innehåller för stor andel gran, har för lite död lövved och att lövskogen i vissa fall är för ung. Flera av de undersökta skogarna i Västerbotten bedöms dock ha mycket hög grundkvalitet, även där ingen skötselåtgärd hunnit göras (några är nästan i klass med Finlands marker).

ERFARENHETER FRÅN FÄLTARBETE

Utöver inventeringsdata så bidrar erfarenheter från fältarbetet till att bygga upp mer kunskap om vitryggig hackspett och dess miljöer, såväl från inventeringar och vinterutfodring som genom andra fältbesök. Inventerare från Norrbottens ornitologiska förening och Projekt Vitrygg i Västerbotten har noterat att spettarna i första hand födosökt i säl och gråal, där sälgen verkar vara mycket viktig vår till höst, medan gråalen är av stor betydelse under vintermånaderna. Flera inventeringsröster från norr till söder påpekar att vitryggig hackspett bör eftersökas mer i gamla jordbruksmarker och kantmarker med 40–60-årig lövinväxning, särskilt de i anslutning till vatten, där självvallring ofta är påtaglig. För vissa av dessa miljöer påpekas även att avverkningsshot snarare kommer från byggnation och annan markexploatering än skogsbruk.

Information och ny kunskap

De län som arbetat mycket med publika informationsåtgärder har sett ett ökat intresse för vitryggig hackspett och i Norrbotten och Västerbotten har de senaste årens inflöde av vitryggig hackspett fått stor lokal och regional medial uppmärksamhet.

Norrbottens pressmeddelanden och upprop verkar ha väckt ett ökat allmänintresse för att rapportera in observationer av vitryggig hackspett, vilket i sin tur gett indikationer om var arten finns och var den uppträder återkommande i länet. ÅGP:s satsning på skolprojektet Naturens hjältar har bidragit till att öka förståelsen hos både skolbarn och pedagoger om varför vitryggig hackspett och dess livsmiljö är viktiga delar i naturskogen, inte minst för ett stort antal andra arter. 55 skolklasser (upp till sjätte klass) och nästan 2000 barn har deltagit och bland annat fått lära sig hur man skiljer på vitryggig hackspett och större hackspett. I samband med skolbesöken fick länsstyrelsen ett tips om ett sannolikt par av vitryggig hackspett som kommer att undersökas närmre.

Informationsskylten som tagits fram av Länsstyrelsen i Uppsala för att användas vid restaureringsåtgärder har fått positiv återkoppling. Till exempel har Avesta kommun fått bra respons från lokalboende efter att man gjort en omfattande granuthuggning för vitryggig hackspett i ett område där kommunen, i samband med åtgärderna, satt upp skyltar som förklarar naturvårdsnyttan med åtgärderna.

Ny kunskap om värdetrakternas läge och utvecklingspotential

Tre större analyser som rör värdetrakter för vitryggig hackspett har utförts sedan programperiodens början och sammanfattas nedan.

NATIONELL LANDSKAPSANALYS AV LÖVRIKA TRAKTER

Enligt den lövskogsanalys som Calluna tog fram 2020 på uppdrag av Naturvårdsverket (Kindvall 2020), finns de största lövvärdekärnorna i södra och mellersta Sverige, medan värdetrakter i Värmland, Dalsland, Västerbotten och Norrbotten faller ut som mindre lovande. Dock påpekas att det inte självklart är de trakter som potentiellt kan hysa flest revir som är lämpligast, utan de som har högst genomförbarhet. Enbart 32 värdekärnor på minst 100 hektar optimalbiotop kunde identifieras, samtliga i landets södra halva, och enbart 13 av dem förväntas innehålla tillräckligt stor volym stående död lövved för att kunna utgöra ett revir för vitryggig hackspett. Värdekärnorna ligger dessutom för långt ifrån varandra för att kunna klassas in i sammanhängande värdetrakter och majoriteten finns i områden dominerade av ädellöv, som inte nyttjas i så stor utsträckning av vitryggig hackspett i Sverige. Till skillnad från tidigare studier fångar analysen i högre grad upp linjära objekt, som stränder och bryn, som viktiga lövproducerande habitat.

Analysen behandlar även tre framtidsscenarion. I det första undersöks en situation där samtliga befintliga lövbestånd i landet sköts så att volymen stående död lövved uppgår till minst 6 %. Det ger en ökning av antalet områden som kan hysa ett revir till 239 jämfört med dagens 13 och möjliggör även ett till två revir i norra Sverige. Det är inte ett realistiskt scenario, men visar på potentialen att skapa kraftigt förbättrade möjligheter i utvalda områden. Scenario två utgår från fortsatt hyggeskogsbruk utan specifika åtgärder för att gynna lövträd, medan befintliga hyggen i skyddade områden och ekoparker antas bli lövdominerade. Därutöver ska lövskogar inom skyddade områden skötas på samma sätt som i det första scenariot.

Det beräknas ge 166 värdekärnor på 30 års tid och 298 på 80 år och leder alltså till en väsentlig ökning jämfört med dagens situation. Det tredje scenariot innebär ett totalt avverkningsstopp av samtliga lövdominerade bestånd där alla nuvarande hyggen blir lövmarker. Dessutom antas skötseln av dessa leda till ökad andel stående död ved som i det första scenariot. Resultatet efter 80 år är förekomst av möjliga revir över i stort sett hela landet. Scenariot är utopiskt, men visar på möjligheten att på längre sikt skapa funktionella revir nästan var som helst med hjälp av riktade åtgärder.

I samband med lövskogsanalysen undersöktes även alternativa metoder för avgränsning av vitryggsvärdekärnor (Kindvall och Willebrand, 2021). Syftet var att undersöka hur resultatet påverkas av att vattenyta räknas bort eller om kravet på volym död ved sänks. Studien omfattade fem större områden, vilka alla har mycket vatten i form av kust, älv eller sjö. En sänkning av tröskelvärde för stående död ved resulterar generellt sett i många fler och större värdekärnor i landskapet. Det är dock bara i östra Svealand som borträkning av de mellanliggande vattenytorna ger en så stor värdekärna att den kan hysa ett revir stort nog åt vitryggig hackspett. I de övriga regionerna krävs en kombination av borträkning av vatten och sänkning av tröskelvärde, men i vissa fall räcker inte ens det. I det ursprungliga GIS-datat finns även data som visar lägre andelar av löv och död ved, vilket är något som lyfts upp i tidigare analyser kopplade till bland annat Sveaskogs och Bergviks markinnehav. Dessa lägre andelar kan också vara användbara för bedömning av lövpotentialen.

UTVÄRDERING AV LANDSKAPSANSATSEN I ÅTGÄRDSPROGRAMMET

Den utvärdering av landskapsansatsen som tagits fram vid SLU av Grzegorz Mikusinski (2022) landar i att flera närliggande fokustrakter måste knytas samman för att rymma tillräckligt många gynnsamma optimalområden. Fokustrakterna bedöms behöva ligga så nära varandra, maximalt 20 km, att deras summerade funktionella habitatmängd sammanlagt kan hysa minst 30–50 revir. På grund av artens stora arealkrav, höga specialiseringsgrad och det svenska landskapets låga andel av äldre lövrika skogar beräknas minst 500 000 ha behöva ingå i ett sådant nätverk - ”fokusregion” - för att en större stabil population ska kunna bevaras i ett längre perspektiv. Mikusinski betonar även vikten av att ha ett längre tidsperspektiv på 30–50 år vid ÅGP-arbetet för att möjliggöra långsiktig och storskalig planering.

Mikusinski anser att fokustrakterna Forsmark, Dalälven och Arboga tillsammans med värdetrakterna Testeboån och Örebro-Arboga, och eventuellt nyttillkomna värdetrakter i sydöstlig riktning mot Mälaren, har bäst förutsättningar för att ingå i en sådan fokusregion och föreslår att en multidisciplinär analys av ekologiska, ekonomiska och samhällsmässiga förutsättningar genomförs för att undersöka möjligheterna för insatser i regionen. Detta geografiskt mycket stora område omfattar den skyddade delen av brandfältet i norra Västmanland, samt flera värdetrakter med ädellöv som med reservatskydd kan leverera jämnt flöde av

lämplig död ved. Inom regionen finns även flera av Sveaskogs ekoparker samt en femtedel av de naturvårdsavtal som rör vitryggiga hackspettens miljöer, och där finns även etablerade samarbeten för vitryggig hackspett med ideella krafter. Där finns ekologiska förutsättningar, befintliga fåglar och möjligheter att förbättra mängden habitat.

Mikusinski föreslår att möjligheter även bör undersökas för att skapa en samverkansregion i sydligaste Sverige, omfattande nordöstra Skåne, Blekinge och sydöstra Småland, utifrån att där finns värdetrakter som utpekats som de mest lovande i Sverige (Kindvall 2020). Även här bör en fördjupad multidisciplinär analys utföras för att undersöka möjligheterna för en storskalig insats och utsättning av fåglar i regionens mest lämpliga miljöer bör övervägas. Den svaghet som nämns för denna region är avsaknaden av tidigare arbete med vitryggig hackspett (förutom ÅGP:s värdetrakt Kalmar), och stort avstånd till stora källpopulationer. Genom veteranisering skulle man dock snabbt kunna få till stora volymer död ved av ädellöv, främst bok och ek. Mikusinski hänvisar till studier som visar att ädellöv har en potentiellt stor betydelse som vitryggshabitat, på grund av dess långa livslängd och förmåga att leverera död ved utan samma behov av störning eller andra aktiva åtgärder som triviallövskog.

Förutsättningarna för etablering av en större population av vitryggig hackspett i Västerbotten och Norrbotten bedöms vara små och för Värmland och Dalsland mycket små (Mikusinski, 2022). Värmlands goda förekomster av vitryggig hackspett under 1970- och 80-talet knyts enligt Mikusinski till en övergångstid då större arealer av högkvalitativa lövbestånd utvecklades i kantzoner mellan jordbruksmark, skog och vatten. Även om en del av dessa habitat kan återställas bedöms möjligheterna för återetablering av vitryggig hackspett liten på grund av länets generellt låga andel löv och död ved. Dalsland och Värmland har på grund av det geografiska läget sannolikt också mindre chans att nås av inflödet av fåglar österifrån. Mikusinski avråder, med stöd från lövanalysen, från att lägga större ekonomiska och arbetsmässiga insatser inom dessa län just nu. I stället rekommenderas rådgivningsinsatser och samverkan med skogsbruket för att stödja utveckling av lövrika skogar, och i detta arbete bör vitryggig hackspett tydligt framhållas som en paraplyart.

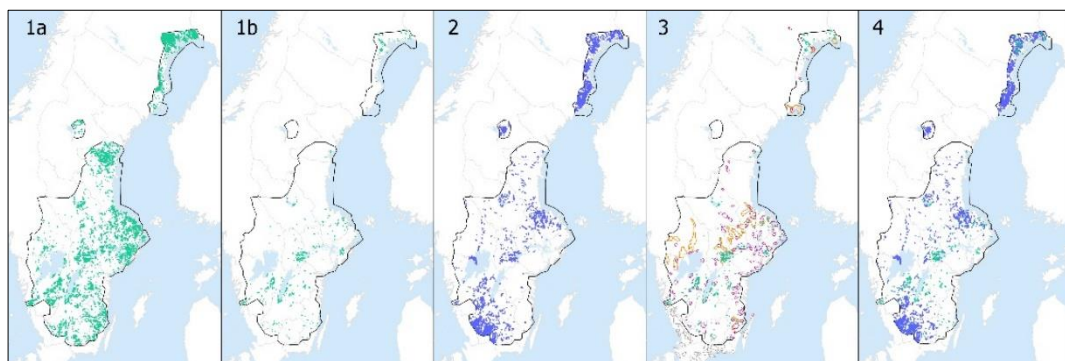
Norra norrlandskusten bedöms dock av Mikusinski ha viss framtidspotential trots lövanalysens utfall, detta tack vare läget mot den stora källpopulationen i Finland, potentialen för veteranisering, möjligheterna att släppa upp löv på hyggen och att återväta. Utvärderingen påpekar att dagens konstaterade häckningar och häckningsförsök i nordöstra Sverige måste följas upp, samt att man behöver genomföra ett storskaligt restaureringsarbete i syfte att uppnå en fungerande grön infrastruktur. Åtgärdsprogrammet behöver vara flexibelt för att kunna anpassas till en eventuell större etablering i nordost.

Mikusinski betonar vikten av markägarnas vilja och engagemang för att förbättra förutsättningarna för vitryggig hackspett och föreslår att potentiella fokustrakter bör utvärderas även utifrån ägostruktur. Genom att fastställa hur många markägare som berörs kan man bättre utvärdera förutsättningar för praktiska åtgärder.

Resultatet från ovanstående studier har diskuterats inom nationell programkoordinering. En viktig fråga är hur slutsatserna från analyserna ska och kan översättas i utvecklandet av kommande arbete inom programmet. Till exempel, vilket påpekats av Projekt vitryggig hackspett, behöver man förhålla sig till att det idag finns fungerande vitryggsrevir i västra Sverige även om Värmland som helhet inte faller ut i lövanalyserna. Länsstyrelsen i Västerbotten och ornitologer från Norrbotten och Västerbotten har också framfört kritik mot analyserna och de slutsatser som dras rörande möjligheterna till ett långsiktigt bevarande av arten i norra Sverige. Enligt kritiken har analysmodellerna misslyckats med att fånga upp stora arealer av kända lövmiljöer i de norra landskapen, och Länsstyrelsen i Västerbotten anser att norra Sveriges naturligt förekommande fåglar måste vägas in mer i utformandet av framtida åtgärder i relation till de teoretiska beräkningarna.

METODUTVECKLING FÖR UTSÖK AV LÄMPLIGA ÅTERVÄTNINGSSKOGAR

På uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala har Metria utfört en analys för att identifiera skogar som är lämpliga att återväta för att skapa livsmiljöer för vitryggig hackspett (Keskitalo och Klein, 2022). Analysen har utförts inom det historiska utbredningsområdet och inom åtgärdsprogrammets värdetrakter för vitryggig hackspett. Områdena delades upp i prioritet 1 och 2 utifrån hur lätta de är att transformera till lövskog och poängsattes därefter baserat på deras lämplighet utifrån potential för död ved, återvätningspotential, lövskogspotential och förekomst av utpekade värdetrakter. Enligt analysen skulle återvätning av alla lämpliga skogar (prioritet 1 och 2) efter några decennier leda till en femdubbling av arealer lämpliga för vitryggig hackspett med avseende på lövskogsforekomst (minst 150 ha lövskog inom ett område som är 500 ha). Resultaten kan användas för att identifiera områden lämpliga för återvätning, se bildruta 2 (figur 1). De kan även ge en indikation på var det finns lövskogspotential, se bildruta 1a och 1b.

Figur 1. Skogar lämpliga för återvätning enligt Metrias analys. Figuren är framtagen av Metria.
1a: Nutida potentialområden (lövskogar, inklusive blandskogar med en inblandning av 30-70% löv). Underlaget togs fram, men användes inte i analysen, då man ville ha en högre lövandel.

- 1b: Nutida potentialområden (lövskogar med minst 70% löv). Ädellövskogar ingår i både 1a och b.
- 2: Områden potentiella för återvätning (blå) intill nutida potentialområden (1b).
- 3: Nutida potentialområden (gröna, 1b) tillsammans med värdetrakter från åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett (Naturvårdsverket, 2017) i orange avgränsning och värdetrakter från lövskogsanalysen (Kindvall, 2020) i lila om de har lägre ädellövsandel än 40 procent och grått om de har högre.
- 4: Potentialområden för återvätning (blå) och nutida potentialområden (gröna).

Samverkan och koordinering

Nationell koordinering

De möten och nyhetsbrev som ordnats av den nationella samverkansgruppen har bidragit till kunskapsutbyte och uppdatering om hur arbetet genomförs inom och mellan de organisationer som ansvarar för bevarandearbetet. Kontakterna och samarbetet mellan länen tycks variera något. Ett par respondenter anser att mötestätheten varit för låg mellan nationell och regional koordinering, men det framgår inte om detta beror av bristande stöd och ledning från nationella gruppen eller på länens prioritering.

Det nationellt koordinerade arbetet inom Skogsstyrelsen med att få till vitryggsavtal med de nya markägarna efter Bergviks splittring har inneburit att de gamla avtalen fått leva vidare genom åtaganden från nya aktörer. Överföringen av de nya avtalen har medfört att sämre områden kunnat bytas ut till förmån för bättre områden. De regionala träffarna med de nya avtalsparterna har bidragit till ökad förståelse och samsyn kring avtalens innebörd och förväntningar och förbättrat kontakter för det fortsatta arbetet. Den prioriteringslista med status och åtgärdsbehov för olika optimalområden som tagits fram i samverkan mellan Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen bedöms underlätta framtida planering.

Naturskyddsföreningens koordinering av åtgärder som inventeringar och utsättningar inom Projekt vitryggig hackspett har bidragit till uppdaterad kunskap om habitat och revir. Dessutom har deltagande i nationellt anordnade workshops och regionala möten med markägare och myndigheter bidragit med kunskap och underlag till åtgärder eller prioritering av åtgärder.

Resurstilldelningen till koordineringsarbetet vid Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen har ibland upplevts knapp under programtiden. Under nuvarande programperiod har det för Länsstyrelsens nationella koordinator funnits ersättning för en tredjedels tjänst. Tidigare har denna tjänst varit på heltid. Huvuddelen av de åtgärder som lagts på den nationella koordineringen har utförts, men till exempel har stora administrativa uppgifter som framtagande och distribuering av optimalområden krävt en stor del av den tjänstetid som viks för koordinering, vilket har påverkat utförandetakten av andra viktiga koordineringsåtgärder.

En annan faktor som påverkat koordineringen av flera åtgärder inom programmet är svårigheten att kommunicera information om en skyddsklassad art med många olika aktörer. Sekretesskravet är viktigt för att säkra att information om utsättningar

och häckningar inte sprids, men det har försvårat eller omöjliggjort delning av information om var exempelvis skötselåtgärder planeras eller utförts. Det har i sin tur komplicerat planering och samverkan mellan aktörer och län, och även försvårat utvärdering av programmålen. Länsstyrelsen i Uppsala län planerar av denna anledning för att ta fram en kommunikations- och sekretesspolicy för vitryggig hackspett. Det pågår även en intern diskussion på SLU Artdatabanken kopplad till skyddsklassning.

Regionala samverkansgrupper

Mötena och de personliga kontakter som skapas i de etablerade samverkansgrupperna bedöms vara bra källor till kunskapsutbyte, och värdefulla för utveckling av det konkreta naturvårdsarbetet. I nuläget är det dock ganska få samverkansgrupper som upplevs fungera tillfredställande, främst på grund av bristfällig kontinuitet i fråga om aktörerna, eller att mötena varit mycket sporadiska. Orsakerna som nämns är till exempel personalförändringar, tiden med Covid-19 samt resursberoende nedprioriteringar. Bytet av skogsinnehav från Bergvik Skog till flera nya bolag medförde viss röra i arbetet för de länsgrupper där samarbetspartners byttes ut. Skogsstyrelsens övergripande arbete med samordningsgrupperna har generellt avtagit i flera län, tidigare var nationella koordinatören på Skogsstyrelsen i högre grad drivande och deltagande i möten.

Den sammantagna uppfattningen från de aktörer som ingår i samverkansgrupperna är att arbetet fungerar mycket bra i Västerbotten och Örebro, och relativt bra i Uppsala, Dalarna och Norrbotten, men mindre bra eller inte alls i resterande län.

Samverkan med ideella verksamheter

Under programtiden har samverkan med ideella verksamheter, både på nationell och lokal nivå, bidragit med kunskap och praktiskt utförande av viktiga åtgärder i fält, och detta till låga kostnader för åtgärdsprogrammet. I de lokala föreningarna finns engagerade och kunniga personer, och mellan lokala grupper finns dessutom ofta ett bra nätverk som underlättar för samarbete och kunskapsutbyte över länsgränser.

Graden av lokal samverkan med det ideella varierar. Medan åtgärder som övervakning och utfodring fungerat mycket bra i samtliga län, så är det få län som kunnat ta hjälp av ideellt arbete för att utföra skötselåtgärder, åtminstone inom skyddade områden. Från Länsstyrelsens och Skogsstyrelsens sida finns hinder för detta bland annat på grund av regler kring arbetsupphandling och arbetskonnkurrens, och löpande större åtgärder går ej att förlita till ideell arbetskraft. Vid arbete med röj-och motorsåg krävs utbildning och skogsbolagens certifiering kan också ställa andra särskilda krav på dem som utför arbete. Mindre arbetsinsatser som exempelvis ringbarkning, stängsling av aspar och dylikt skulle dock kunna utföras av ideella i högre grad. Ökade möjligheter till praktiskt utbyte med föreningar tros finnas främst när det gäller åtgärder utanför skyddade områden.

Arbete med fokustrakter

Upplägget med att rikta resurser till vissa utvalda fokustrakter upplevs dubbelt av de som bidragit till denna slutredovisning. De fördelar som tas upp är att det förenklar prioritering av åtgärdsarbetet, var man rent geografiskt ska arbeta för att förbättra eller knyta ihop lövmiljöer genom insatser med rådgivning, skötsel och områdesskydd. Koncentreringen av åtgärder i utvalda områden med hög potential gör att det går snabbare att uppnå och konstatera positiva effekter i samlade arealer. De löv- och landskapsanalyser som gjorts under programtiden ger också stöd för detta, även om, vilket uttrycks särskilt i landskapsutvärderingen från SLU, urvalet av fokustrakter kan behöva justeras. Av nuvarande fokustrakter är det framför allt de som ligger i Mellansverige (Dalälven) som bedöms ha störst potential. Därtill utpekas viktiga värdekärnor i södra Sverige som även omfattar ädellövsmiljöer (Mikusinski, 2022).

Flera aktörer anser att arbetssättet inte blir flexibelt när resurser låses fast i geografiskt ganska strikt definierade områden, och några anser att ett friare, mer behovsanpassat arbetssätt vore bättre för att kunna stödja en rörlig art som vitryggen. Några län som står utanför åtgärdsprogrammet och fokustrakterna har haft en naturlig invandring av vitryggig hackspett under programtiden, men där har myndigheterna inte haft samma beredskap eller resurser för att kunna följa upp med åtgärder. Fokusarbetet kan också ha bidragit till ett tapp i engagemang för de aktörer som tidigare arbetat riktat med lövskog och vitryggig hackspett, men där arbetet nu pausats i vissa avseenden. Det är också olyckligt att ett par av de län som ingår i de utvalda fokustrakterna (av olika anledningar) prioriterat ned åtgärder inom programmet.

Enstaka kommentarer från ideella och skogsbolag antyder att vitryggsgynnande åtgärder kan vara svårare att få till hos markägare samt motivera internt inom bolagen i lövtrakter som inte utpekats som fokustrakter.

Slutsatser

I det här avsnittet redovisas en kortfattad bedömning av genomförda åtgärder och måluppfyllelse.

Utförda åtgärder och måluppfyllelse

Antalet bekräftade häckningar av vitryggig hackspett har varierat i antal under de senaste 5 åren och det kortsiktiga målet för åtgärdsprogrammet om att uppnå minst 10 reproducerande par i landet kan inte sägas vara uppfyllt, även om arten har haft viss framgång under programtiden. Under 2021 har 13 etablerade par av vitryggig hackspett och 8 häckningar bekräftats runt om i landet.

Sannolikt beror det positiva resultatet både på att livsmiljöer har kunnat restaureras och att vitryggiga hackspettar har flugit in österifrån från våra grannländer. Flertalet (18 av 24) av senare års häckningar finns i Mellansverige, och där har även stationära fåglar konstaterats under längre tid. Men dagsläget för vitryggig hackspett ser ganska ljust ut även för Västerbotten och Norrbotten som har överlägset flest observationer, och flera häckningar har konstaterats i Västerbotten. Finland har nu ca 400 häckande par och den vitryggiga hackspetten ökar på finska sidan av Bottenviken, vilket sannolikt kan innebära fortsatt ökad invandring österifrån.

Många lövmiljöer har restaurerats och fått naturvårdande skötsel under programtiden, samlade insatser inom utpekade optimalområden har särskilt gjorts i Gävleborgs län. Det kortsiktiga mål som rör tillgängligheten till fullgoda revir (40 färdigställda optimalområden om minst 150 ha inom de fem fokustrakterna) är dock inte i närheten av att uppnås. Totalt har 5 av 40 optimalområden rapporterats vara färdigställda (till och med 2021) och utifrån de resultat som bifogats denna redovisning når inte arealen upp till de mål som sattes upp vid programmets start. I målsättningarna ingick även att utöver de utpekade 40 optimalområdena arbeta långsiktigt för att ta fram ytterligare 30 optimalområden inom 40–80 år, och detta förberedande arbete har kommit i gång bra. Inom länen med fokustrakter har 36 ytterligare optimalområden pekats ut. Dessutom finns förslag till optimalområden i Örebro och Västerbotten från tidigare och nuvarande programperiod.

De åtgärder som gjorts under programtiden bedöms vara väl valda och relevanta för kommande arbete. Flera av länen har dock prioriterat ner åtgärder eller ej kunnat slutföra planerat skötselarbete inom befintliga optimalområden, vilket gör att det kvarstår mycket arbete med skötsel. För de län som saknat ÅGP-finansiering men haft flera häckningar är behovet ännu större. En anledning till att det praktiska arbetet i optimalområdena har försenats är att de förberedande administrativa åtgärderna, som avgränsning och distribuering av optimalområdena, varit mycket tidskrävande. Bara ett län (Västra Götaland) har kommenterat att länets

optimalområden inte haft tillräcklig lövareal, i övrigt framkommer inget som tyder på att länen anser att optimalområdena varit felaktigt valda.

I det fortsatta arbete med restaurering och skötsel bör fler åtgärder göras för att skapa det substrat som behövs för att gynna hackspettens föda, det vill säga skapa död lövved. Där det är lämpligt bör man även eftersträva att få till större restaureringsinsatser, exempelvis återvätning, bränning och bete. Den viktigaste typen av skötselåtgärd är dock fortsatt att restaurera och återskapa lövskogar, genom att ta bort gran i befintliga lövrika områden och gynna löv på utvecklingsmarker.

Arbetssätt och arbetsområden

De övergripande resultaten från lövanalysen, landskapsutvärderingen och de övergripande resultaten från fågelinventeringarna ihop med kommentarer från de berörda länen går isär något när det kommer till slutsatser om var och hur resurser bäst bör läggas för att nå framgång för vitryggig hackspett. Det fortsatta bevarandearbetet behöver ta ställning till om det går att kombinera förslag som utgår dels från nulägesbilden av var vitryggen finns och häckar, dels från var det finns bra etablerade aktörssamarbeten, dels från beräkningar på var i landet de mest lovande lövmiljöerna finns eller kan utvecklas i en nära framtid.

Koncentrerad samverkan av åtgärder

Under 2020–2022 har nya lövanalysen och kunskapssammanställningar tagits fram som ger argument för att resurser och samverkan inom bevarandearbetet bör koncentreras ytterligare för att ge tillräcklig effekt. Mikusinski (2022) ger förslag på två stora planeringsområden med närliggande värdetrakter som i lövanalysen (Kindvall, 2020) bedöms ha särskild potential att kunna utvecklas till bra vitryggshabitat, både i nutid och på sikt. Dels en region i Mellansverige som inkluderar de tre nuvarande fokustrakterna Forsmark, Dalälven och Arboga, dels de två ÅGP-värdetrakterna Testeboån och Örebro-Arboga. Dels ett område i sydöstra Sverige omfattande nordöstra Skåne, Blekinge och östra Småland inklusive värdetrakt Kalmar. Det senare området berör värdetrakter som pekats ut i lövanalysen, och omfattar en stor del ädellövmiljöer. Stor samverkanspotential och lovande lövmiljöer beskrivs för båda regionerna. I nuläget finns dock inget pågående vitryggsarbete i den föreslagna sydsvenska regionen, med undantag för begränsade insatser i Kalmar län.

I lövanalyserna och landskapsutvärderingen bedöms nuvarande värdetrakter i Värmland, Dalsland, Norrbotten och Västerbotten ha sämre möjligheter att kunna upprätthålla funktionella nätverk av revir. I landskapsutvärderingen (Mikusinski, 2022) framhålls av den anledningen att det mest strategiska för åtgärdsarbetet i dessa län är att styra insatser till landskapsnivå, genom att fortsätta och fördjupa samverkan och dialog med markägare för skötsel, hänsyn och områdesskydd i lövskog. Att i nuläget lägga stora resurser på skötsel och utsättning av fåglar i små,

enskilda värdeetrakter kan utifrån analysernas prognoser antas vara mindre effektivt. Samtidigt finns andra faktorer som är viktiga att ta in i diskussionen om hur bevarandearbetet ska utvecklas inom dessa län, vilket också lyfts fram i landskapsutvärderingen. Till exempel den naturliga invandringen av vitryggig hackspett som sker till norrlandskusten, men även att det finns etablerat engagemang och pågående arbete för arten i både västra och norra Sverige.

Även om ingen konsekvent åtgärdsuppföljning har gjorts under programtiden så kopplas flera av senare års fågelfynd och häckningar till områden där restaureringsåtgärder har utförts. Samtliga åtta häckningar under 2021 har skett i områden som vid något tillfälle helt eller delvis har restaurerats.

Fler eller inga fokustrakter

Arbetsättet med fokustrakter bedöms ha underlättat för fokuslänen att kunna genomföra samlade restaurerings- eller skötselinsatser. Men det praktiska utfallet varierar mellan länen, och den övergripande upptrappningseffekten på bevarandearbetet som fokusarbetet syftade till framträder tyvärr otydligt då flera län har prioriterat ned åtgärder eller regional samverkan av olika anledningar. Mycket lite tyder på att urvalet av fokustrakterna eller optimalområdena skulle vara en betydande orsak till att den gemensamma kraftsamlingen i arbetet inte räckt för att nå de kortsiktiga målen. Däremot går det inte bortse från att det nuvarande upplägget med fokustrakter är en del av orsaken till att de län som stått utanför fokusarbetet haft svårt att finansiera och få till åtgärder för att gynna den vitryggiga hackspetten. Några av dessa län, framför allt Västerbotten och Örebro, har dock i stället lyckats bra med att få till åtgärder genom att etablera samarbeten mellan olika regionala aktörer, både markägare och ideella.

De län som omfattas av fokustrakter redan nu bör fortsätta förvalta det arbete och de olika samarbeten som påbörjats. Om resurser fortsatt ska koncentreras i fokustrakter behöver fler län som kan och vill fortsätta jobba i lämpliga värdeetrakter ingå i arbetet. Om man väljer att främst styra resurser för områdesskydd och skötsel till en eller flera nya samverkansregioner (Mikusinskis föreslagna regioner) bör det samtidigt finnas utrymme för att aktivt kunna stödja miljöer för vitryggig hackspett utanför dessa regioner, till exempel vid konstaterad häckning. Det är viktigt att Norrlands kustlän involveras, för att behålla och utöka häckningarna där i nuläget. I ett längre perspektiv är detta också värdefullt för att förbättra chanser för att dessa värdeetrakter ska kunna bindas ihop med värdefulla lövmiljöer som finns längs södra Norrlandskusten och områden i Mellansverige, inklusive Dalarna, Värmland och Dalsland. På mycket lång sikt kan det även vara en vision att knyta ihop landets västliga populationer med de norska, men det bör antagligen göras längs kustens lövtrakter. Länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten vill båda bli fullständigt inkluderade i bevarandearbetet för att kunna fortsätta arbeta med skötsel, områdesskydd och utfodringsinsatser. Nationella koordinatören på Länsstyrelsen i Uppsala län föreslår att även Stockholms län inkluderas i programmet, dels för att länet omfattar och angränsar till viktiga

lövskogsområden, dels för att det inom länet redan finns samverkan för skötsel och övervakning bland annat genom Projekt vitryggig hackspett.

Ett alternativ till att lägga tid på en ny avgränsning och utvärdering av geografiska trakter, vilket kan gå ut över utförande av det praktiska arbetet, är att låta alla de län som arbetat med programmet fortsätta med åtgärder och samverkan i värde-trakter där miljönyttan bedöms vara stor. Det vill säga inte bara inom utpekade optimalområden, utan där det finns häckningar, hög observationsfrekvens eller lovande habitat där åtgärder kan ge stor nytta för flera lövgynnade- eller lövberoende arter. De flesta länsstyrelser och SKS-distrikt har god kännedom om länens lövvärde-trakter och ytterligare kunskap finns även hos lokala och regionala ornitologiska föreningar och bland Naturskyddsföreningens medlemmar. Om resurser till inventering och skötsel är mer flexibelt tillämpbara inom de ingående länen kan länsstyrelser och Skogsstyrelsen ha bättre beredskap att fatta beslut och styra åtgärder till ställen där behov finns eller uppstår, till exempel vid nyinflyttningar.

I enkätsvaren till denna redovisning lyfts ytterligare ett par alternativ till hur bevarandearbetet skulle kunna utvecklas eller förändras.

Länsstyrelsen i Norrbotten ställer frågan om åtgärdsprogrammet skulle kunna titta mer på hur arbetssätt och resursstyrning tillämpas inom andra fågelprogram, och lyfter Åtgärdsprogrammet för fjällgås som ett exempel. Projekt vitryggig hackspett har ett förslag på resursprioritering enligt en modell som inkluderar alla län med vilja och förutsättningar för att arbeta med vitryggig hackspett och lövskog: Prioritering skulle till exempel kunna ske genom en tvågradig bedömning (prio 1 och 2) av statens medel, där prio 2-län kan få tillgång till medel om de inte används på andra platser. Ett sådant upplägg skapar större flexibilitet för oförutsedda händelser som vid etablering av arten i delar av landet där den inte funnits tidigare. Prioriteringen bör även göras med hänsyn till större markägares naturvårdsavsättningar och frivilliga avsättningar för vitryggig hackspett/lövskog, så att bevarandearbetet inte tappar momentum.

Slutligen föreslår Naturskyddsföreningens Projekt vitryggig hackspett att en förändring av hela koordineringen av bevarandearbetet för vitryggig hackspett behöver diskuteras. Naturskyddsföreningens påpekar att områdesskydd av lövskog idag har en mycket låg prioritet, vilket bidrar till att genomförandetakten när det gäller skydd och restaurering är väldigt låg. Att skydda och återskapa livsmiljöer är en helt grundläggande del i bevarandearbetet, men samtidigt ett väldigt komplext arbete med tanke på mängden aktörer som är inblandade och den stora geografiska spridningen i ÅGP-arbetet. För att ge länen det driv och stöd som behövs i bevarandearbetet anser Naturskyddsföreningen att Naturvårdsverket själva skall överväga att överta koordineringsrollen för detta åtgärdsprogram.

Områdesskydd och landskapsgrepp

Flera av de lövrika skyddade områden som förvaltas av länsstyrelserna och Skogsstyrelsen sköts idag på ett sätt som gynnar vitryggig hackspett. Områdesskydd för värdefulla lövskogar och medel för riktad skötsel behöver dock prioriteras mer i flera län. För att kunna arbeta med lövskogsbevarande åtgärder krävs öronmärkta medel, annars kommer barrskogar behöva prioriteras eftersom de är mer hotade av skogsbruk. Möjligheterna att nyttja olika typer av områdesskydd för medelålders lövskogar är en viktig fråga att utreda för att kunna skydda viktiga utvecklingsmarker. Ingen av de svarande till denna redovisning anser dock att det räcker att skapa formellt skyddade områden för att det långsiktigt ska gå hjälpa vitryggig hackspett och andra lövberoende arter.

För att uppnå lövskogskontinuitet i större skala och över länsgränserna behövs mer rådgivning och samverkan med skogsnäring och markägare, inte bara för habitat med höga naturvärden utan för att generellt öka lövinblandning och få mer lövträd i olika stadier på landskapsnivå. Alternativa produktionsmetoder, som kombinerad löv/barr-plockhugning eller lövinriktad skogsproduktion bidrar i låg grad till nybildning av död ved, men bör ändå uppmuntras eftersom det förlänger omloppstiden för löv (och för plockhugning finns även ofta markökologiska och markhydrologiska fördelar). Mycket mer prioritet bör också läggas vid de frivilliga eller avtalade avsättningar som miljöcertifierande skogsbolag och större markägare har, där aktiva åtgärder ofta är enklare att få till. Dialog om anpassad hänsyn och uppföljning av åtgärder är båda viktiga delar för att förbättra samsynen, en god samverkan generellt och miljönyttan av detta – för detta spelar Skogsstyrelsens rådgivande arbete en stor roll.

Lövvärden i kulturlandskapet och ädellövskog har inte prioriterats i tidigare bevarandearbete och större fokus på samverkan för skötsel och hänsyn bör ges sydliga ädellövsmiljöer, lövrika kulturmiljöer och igenväxningsmarker med självgallrande löv.

Samverkan och koordinering

Åtgärdsprogrammets nationella koordinator vid Länsstyrelsen i Uppsala, Skogsstyrelsens koordinator för vitryggig hackspett, samt Projekt vitryggig hackspett bör fortsatt gemensamt koordinera bevarandearbetet för vitryggig hackspett. Det är viktigt att resurstilldelningen till arbetet inom den nationella koordineringen men även regional koordinering ses över, i synnerhet om kommande arbete ska omfatta fler län och mer samverkan mellan regionala arbetsgrupper.

Nationell samordning inom Skogsstyrelsen är en viktig del av kunskapsutbytet inom åtgärdsprogrammet och ett viktigt stöd i distriktens vitryggsarbete med rådgivning, områdesskydd och skötsel. I och med kontinuerlig förändring av arbetssätt och förutsättningar för arbete inom Skogsstyrelsens, till exempel

gällande tillsyn och rådgivning, är det viktigt att organisationen följer med i vilka verktyg som kan fungera för vitryggsarbetet och hur de kan användas.

Kontinuerligt erfarenhetsutbyte behövs både på regional nivå och mellan ingående län. Kunskapen inom länen är generellt god gällande var vitryggig hackspett finns och vilka åtgärder man kan göra för att gynna arten. Arbetet inom de regionala samverkansgrupperna behöver dock utvecklas och förstärkas, om dessa aktivt ska kunna bidra till att samordna och få till fler praktiska löv- och vitryggsgynnande åtgärder på skyddad och oskyddad mark i regionerna. Regelbundna, men inte allt för täta mötesträffar, har en sammanhållande effekt och underlättar lösningsinriktat samarbete mellan ingående aktörer. Aktörssamverkan bör utöver Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen involvera relevanta markägare (skogsbolag, skogsägarföreningar, kommuner, Svenska kyrkan med mera) och representanter från de ideella föreningarna. Länsstyrelserna ska fortsatt leda koordinering av arbetet inom länsgrupperna.

Nationellt organiserade träffar och andra informationsutbyten bedöms vara viktiga för att ge ett helhetsperspektiv på det regionala och lokala arbetet. Ansvar för detta föreslås ligga på nationell koordinator. Närliggande län kan med fördel ordna gemensamma fältträffar eller övergripande planeringsmöten, något som behöver utvecklas om kommande programperiod ska omfatta en särskild samverkansregion i Mellansverige.

Flera aktörer efterlyser mer och närmare lokalt samarbete med ideella organisationer. Det går inte att basera omfattande åtgärder på ideella insatser, och för skötselåtgärder inom skyddade områden finns administrativa hinder. Däremot finns en stor samlad kunskap och mycket god lokalkännedom i de ideella föreningarna som i högre grad kan nyttjas av myndigheter, skogsbolag och andra aktörer.

Bland de aktörer som deltagit med synpunkter till denna redovisning anser majoriteten att det är av stor vikt för bevarandearbetet att dialog och samarbete med skogsbruket fortsätter. Etablerade skötselsamarbeten med markägare behöver hållas i gång. Mer samverkan med skogsbolag och kommuner bör eftersträvas, till exempel genom att dessa aktörer involveras i samverkansgrupperna. De stora skogsbolagen gör redan många åtgärder genom sina åtaganden för naturvårdsskötsel genom FSC, skogsbruksplaner eller vitryggsavtal. Dessa åtgärder behöver sammanställas och synliggöras. När vitryggsåtgärderna kommer in i bolagens rutiner för åtgärdsplaneringen på ett naturligt sätt, och är lätta att följa upp, kan det få stor effekt. Skogsbrukets aktörer har ett gemensamt ansvar att öka kunskapen bland skogsägarna om lämplig hänsyn inom optimalområden och värdetrakter.

Publikationslista

Rapporter och övriga publikationer som tagits fram under programperioden listas här.

Beverskog, L. 2021. Examensarbetet vid Linnéuniversitetet. Klassificering av skogar för vitryggig hackspetts möjligheter till häckning vid nedre Dalälven.

Björnberg, J, Gredeby, G. 2021. The return of the white-backed woodpecker – Sweden's most important conservation project? Projektarbete. Lunds universitet.

Keskitalo, C, Klein, J, Metria AB. 2022. Lokalisering av lämpliga skogar att återtäta med fokus på vitryggig hackspett Metodbeskrivning.

Kindvall, O. 2020. Lövanalys med fokus på livsmiljö för vitryggig hackspett. Calluna AB.

Kindvall, O., Willebrand, S. 2021. Utredning av alternativa metoder för avgränsning av värdekärnor för vitryggig hackspett. Calluna AB.

Källén, I., Stighäll, K. & Salomonsson, E. 2017. Länsplan för värdefulla lövskogsmiljöer i Uppsala län – för vitryggig hackspett med följearter. Länsstyrelsen i Uppsala län.

Länsstyrelsen Uppsala län. 2020. Vitryggig hackspett Åtgärder för att bevara och skapa höga naturvärden i lövskog. (folder)

Länsstyrelsen Örebro, Länsstyrelsen Västmanland, Skogsstyrelsen med flera Folder. Hjälmarslandskapets lövmiljöer. En rik kulturbygd med höga natur- och produktionsvärden.

Mikusinski, G. 2022. Utvärdering av landskapsansatsen i åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett 2017–2021. På uppdrag av Länsstyrelsen Uppsala Län.

Naturskyddsföreningen. 2020. Klassning av vitryggskog.Handledning i klassificering och skötsel av skogsmiljöer lämpliga för vitryggig hackspett.

Fler publikationer av Naturskyddsföreningen/Projekt vitryggig hackspett finns tillgängliga på Naturskyddsföreningens websida:

-Metodik för inventering av vitryggig hackspett *Dendrocopos leucotos*

-Naturskyddsföreningen, 2020. Naturskyddsföreningens handledning i vinterutfodring av vitryggig hackspett.

-Metodik för revirkartering för vitryggsrevir, 2018

Rankka, E. 2021. Examensarbetet vid Umeå universitet. Factors influencing the choice of feeding trees by the white-backed woodpecker in the Umeå region.

Skogsstyrelsen. 2021. Behov av naturvårdande skötsel i skogar med biotopskydd och naturvårdsavtal.

Tengström, Å. 2021. Independent Project in Biology Självständigt arbete i biologi, 15 hp, vårterminen 2021 Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet.

Wikars, L-O. 2020. Hotade insekter i Dalarnas lövskogsområden. Länsstyrelsen i Dalarnas län.